Hon. Rédaction
de la Revue Arménienne HANTESS

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մ՛չՂ Գարուն Չ՛		565
Ալեմլի	Կ. Ստեփանեան	570
Գրական Պ—ը	Մ. Նուպարեան	574
Կիսա՛ Ցաւ Մ—ց—ը՝ Օ՛չ՛էէ—	Ռ. Որբերեան	579
Ազգական Բ—ն—ը՝ Ը՛ն—	Մեղրիկ	584
Քննադատ ալ եան մը Պատասխանը	Մ. Նուպարեան	585
Պօղոս Պալտը	Ս. Ը.	593
Դատարանական Մեր. Մ՛իջոցառ	Ն.Գ.Կիւլպենկեան	594
Մ՛ր Քանի Աթաուներ Հարսնց. Աղջիկ	Ե. Թօլաեան	595
Գիմակահար ու Քանաւոր	Կ. Ստեփանեան	597
Ձերմակ ու Սեւ Մեկ՛ր կ՛ըլ՛	Նուրհան	599
Ան Մ՛րն է Ծաղիկը	* *	603
Քաղաքական		604
Արթաղ	Ա. Ս. Մ.	606

ԱԶԳ

Ա. Մամուլ վնասմանեան եւս լրացած լինելով անցեալ 12 տր թիւով, կ՛խնդրուի մեր պատուական եւ Մայրաքաղաքի Մեծ. Բաժանորդներէն որ հաճին վճարել մեզ լրիւ անվճար մնացած բաժնեգիններն, եթէ վախճ.ը ը՛ն լրիւ թերթը կանոնաւոր առնել։

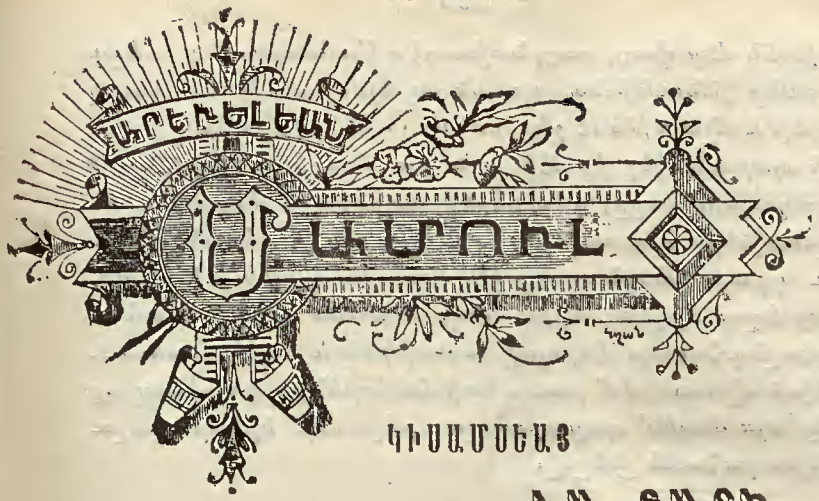

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԼՍ. ՑԱՐՔ

ԹԻ 14 15 ՅՈՒԼԻՍ 1901

ՄԻՇՏ ԳԱՐՈՒՆ Չ'Է

Ձենչ կարծեր թէ նորութիւն մը պիտի գրենք, թէ չատերու արդէն գրած ու խօսած նիւթէն տարբեր խնդրոյ մը վրայ պիտի ծանրանանք, որ արդէն վաղուց կրկնուած և միշտ ծեծուած է և որու կենսականութիւնն այժմէութիւն մը պիտի մնայ սակայն, որքան ժամանակ որ անոր դարմաններն աննկատ մնան և լրջօրէն ուշադրութեան չառնուին մեր երիտասարդներէն և երիտասարդուհիներէն, որ չգիտենք թէ ո՞ւր կ'երթան, ի՞նչ մտքի և խելքի կ'ծառայեն, թէ ի՞նչ է առաջիններու նպատակը և վերջիններու ընթացքը և թէ այս երկսեռ դասակարգի ո՞ր մասն անգոյն և աննպատակ ուղիի մը կ'հետևի։

Ընհաւանական չէ, որ չատեր՝ թէ գեղեցիկ և թէ տգեղ սեռէն՝ տհաճութիւն մը զգան, երբ իրենց ընթացքը ու գնացքը ուսումնասիրելու յանդգնութիւնը

դիտեն մեր վրայ, բայց նախապէս կ'աճապարենք ըսելու որ մեր քննութիւնն, որքան ալ ճշմարտութենէ զուրկ չլինի և ճշտութենէ չեղումմը չունենայ, չպիտի յաջողի պարունակել իր մէջ այն բազմաճղի և բազմազան իրողութիւնները, դէպքերն, ապրելու և մտածելու եղանակներն և պատկերել այն ներքին հայեցակէտներն ու զգացումներն որոնք կ'նչմարուին մեր նիւթի առարկայ եղող երկասեռ երիտասարդութեան վրայ, հետևապէս ընդհանուր կերպով ակնարկ մը և հակիրճ տեսութիւն մը առայժմ բաւ պիտի համարենք, դարձեալ օր մը այս մասին՝ պարագաներու բերմամբ՝ երկար գրելու վերապահումն ընելով։

* * *

Արդ՝ ի՞նչ կ'մտածեն մեր երիտասարդուհիներն և երիտասարդներն՝ որոնք հասած իրենց բուն իսկ փափուկ տարիքին, ըստ կարգի հարկ էր որ Հիմէնեան պսակի արժանացած լինէին։ կ'սպասեն. ինչո՞ւ, մեծնալո՞ւ, հասունննալո՞ւ թէ իրենց կացութիւնը բարւոքելու։ Բայց տարիներն իրենց չեն սպասեր, իրենց զգացումներու վառ կրակը որոշեալ ժամանակէ մը յետոյ կ'պղպջայ, կ'տկարանայ, մինչև որ խսպառ մարի. այս ամենու վրայ լրջօրէն խորհիլ դժբաղդաբար չդիտեն ընդհանրապէս մեր երկասեռ երիտասարդք։

Գեղեցիկ է երիտասարդութիւնը, չնորհ, հրապոյր, բոց ու խանդ կ'բուրէ, կեանքը՝ վարդադոյն է, վաղը գոյութիւն չունի, ներկան՝ միշտ այսօր կ'մնայ անոնց համար, զգացումը՝ յուզումներու այլասեռումն է, համակրութիւնը՝ տեսողութեան խաղտումը, վայելքը՝ վաղանցուկ ժամանց մը, իսկ սէրը՝ պչրող քմահաճոյք մը։

Այնպէս կ'երևակայեն երիտասարդք որ ամուսնանալ չդիտցողիլ կ'նշանակէ, ընկերուհի մը գտնել՝ գեղանի, համակերպող, խոհուն ու խելացի, իրենց համար շատ դիւրին կ'երևի, բայց իրենց բոլոր կենաց տևողութեան հետ ոսկի օղակով մը զօդուելու կոչուող այդ ընկերուհին ամեն առթիւ և ամեն ժամանակ գտնել չէ թէ

դժուար այլ անկարելի կ'լինի, և ահա այս տեղ է իրենց ամենամեծ սխալը, մտածելու թեթևութիւնը և խորհելու թերութիւնը։

Իսկ երիտասարդութիւնը ի բնէ դժուարահաճ, ի մանկութենէ պճնուած ժամանակիս չղուտ ու քմայքոտ ախտէն, անդիտակ իրենց ըրածին, անաչեղակ կեանքի պայմաններուն, անծանօթ բնութեան գաղտնիքին և հիմնովին տգէտ նոյն իսկ կրնն էակին հակման, բնածին կոչման և գործարանական կազմակերպութեան, ընդհանրապէս թեթևութեամբ կ'գծեն ու կ'ճչդեն իրենց ապրելու, խորհելու զգալու եղանակը և կ'նետուին անխորհուրդ ընկերական չրջանակին մէջ, առանց որոշ ծրագրի, ուղիղ դատողութեան և խոհեմ ընթացքի։

Բնական է որ երիտասարդը և երիտասարդութիւնը տարիներու արագ ժամանակամիջոցէ մը յետոյ՝ յանկարծ կ'ըմբռնեն ապշութեամբ իրենց մեծամեծ յոյսերու ցնդումը և պատրանքը այն կեանքին՝ որ կարծած էին թէ անսպառ, անհատնում և մշտադալար տևականութեամբ մը պիտի պարուրէ, պարփակէ և զգուէ իրենց ծաղիկ հասակը և զով զեփիւռի մը աղդեցիկ չունչով՝ փայփայէ իրենց յոյսերու լուսապսակն ու վառ պահէ իրենց յորդող սրտերու զգացումները։ Սի՛ն յոյս, անխորհուրդ գաղափար՝ որու հակահարուածը սոսկալի կ'լինի և զարթնուցը սրտաճմլիկ ու ցաւատանչ։

Բայց ցաւալի է կրկնել որ այս պատրանքին կ'ենթարկուի առհասարակ մեր երկսեռ երիտասարդութեան մեծամասնութիւնը, և ապա՛, ի՞նչ կ'մնայ այդ անցեալ փառքերէն, հատ ու կտոր, կցկտուր յիշատակներ որոնք ալ աւելի բուռն, ալ աւելի դառնապես կը ճնշեն սիրտն ու կ'կաշկանդեն հոգին։

* * *

Այս աննպատակ ընթացքի և սխալ դնացքի պատասխանատուութիւնը չենք կրնար մասնաւորել այս կամ այն սեռին, երկուքն ալ իրենց հաւասար բաժինն ունին, երկուքն ալ իրենց անցեալի անտեղի սխալը գործած են։

բայց այս անհասկացողութեան, կամ աւելի ճիշտ լինելու համար, չարեաց սկզբնապատճառն կ'լինի մեծամտութիւնը, յաւակնոտութիւնը, եսին՝ արժանիքէն շատ աւելի մեծ կարեւորութիւն տրուիլն և, չմոռնանք մատնանիշ ընելու, բուն իսկ այս ամենուն պատճառաւ բացուած վէրքին իսկութիւնը՝ դրամը։ Ա՛յո՛ այս վերջինը ամենէ մեծ թշնամին, ամենէ գլխաւոր դժբաղդութեան դրդիռը, ամենէ անբուժելի ախտը դարձած է երկսեռ երիտասարդութեան համար։

Եթէ փորձենք ապացոյցներով պնդել թէ ամուսնութիւններն այն ժամանակ միայն դիւրութեամբ կ'կնքուին՝ երբ դրամն առատ է, թէ ոգեղին՝ գեղեցկութիւն, տըձեւին՝ չնորհ, կարճամիտին՝ խելք կ'տայ և այս ոչնոցով ամեն ինչ տարբեր կերպարանափոխութեան մը տակ երեան կ'գալնեն, չափազանցութիւն մ'ըսած չենք լինիր, բայց զանց կառնունք օրինակներ յառաջ բերել որ կրնայ չեղեցնել մեզ հակիրճ լինելու խոստումէն։

Ուստի, ինչպէս ըսինք, երիտասարդք՝ այդ դրամի հետէն կ'հետապնդին, թէև անոր նկատմամբ առ երեւոյթ արհամարհանք մը տածելու հոլերը կ'առնուն, երիտասարդուհիք՝ աւելի յանդուգն, իրենց ներքին գաղտնիքներու մասին աւելի դիւրահաղորդ, երբեմն պարզմտօրէն և երբեմն քաջասրտութեամբ կ'ջատագովեն հարստութիւնն և իրենց քմահաճոյից լիառատ յագուրդ տալու միակ դարմանն կ'ներկայացնեն զայն։ Հետևա՞նքը, դիմում երկուստէք անորոշ ու աննպատակ իտէալի մը՝ որ բնաւ իրականալի չլինելը։ Ա՛յդ երազին կամ անուրջին անձնատուր՝ տարիներու հոլովման, ժամանակի սղութեանը և տարիքներու անկայուն ընթացքին անտարբեր ու անգիտակ կ'մնան և օր մ'ալ այդ անուրջը սրտաճմլիկ, այդ գեղածիծաղ երկինքը՝ ամպոտած և իրենց անիրանալի երազը փարատած կ'տեսնեն, որու կ'յաջորդէ սրտմաշուք հոգը, խղճի խայթ առթող հնհնուքը և ամեսին մը կամ փոխադարձաբար կին մ'ընտրելու անկարելիութիւնը որ անխուսափելիօրէն կ'ներկայի իրենց

առջև։ Այդ գործնան յայորդած է ձմեռը որ անկում՝ քայքայում, փտտում և կորուստ կ'բերէ իր հետ։

Հետևապէս միակ միջոցը՝ այս աւերող դրութեան վերջ մը տալու, այս անկայուն վիճակին դարման մը և այս անհետաստ ընթացքին դեղեցիկ մը լինելու, լուրջ խորհրդածութիւնն և նկատողութիւնն պէտք է լինի, որովհետև այս անխորհուրդ ընթացքը ոչ միայն անհատական բնորոշ նկարագրի մը անկումը կ'պատճառէ, ա՛չ միայն ընկերական բարքերու վատթարացումը կ'ապացուցանէ, այլ մեր համայնքին համար ապագայ վտանգ մը կ'սպառնայ, զոր օր մը դարմանելու համար ո՛չ չանք ու աչխատանք և ոչ յետադարձ ընկրկում մը կրնան բաւել։

Թեմև բարքեր, չինովի տեսակցութիւններ, զուարճալի զբօսանքներ, անհետաստ խիղախումներ պէտք է վանեն, մերժեն ու վտարեն մեր երկսեռ երիտասարդներն իրենց սրտերէն և բարեկամական տեսակցութեանց չրջանակին մէջ մերթ սպրդող կէս-կոյսեր և դէմ մահաւոր քսու երիտասարդ-ծերուկները պէտք է մերժուին, որպէսզի կոյս հոգիները, երկսեռ դաստակերպին պատկան, նպատակի մը, լոկ հետանկարի մը կառչին և միակ մտածումը որ պաշարէ իրենց էութիւնը, զգուէ իրենց եսը և յառաջ մղէ զիրենք անկեղծութեան, պարկեշտութեան սահմանին մէջ, լինի յարմար ընկերու հիմ մը կամ ընկերի մը իրենց սիրտն ու կեանքը նուիրելու, ահարկու, դժուարին թէև քաղցր ու հոգեմբութիւն մտատիպարը, որովհետև գարունը մշտաւոր և կայուն չլինիր, քանի որ կեանքը արդէն ինքնին անկայուն է։ ։ ։

ԼԷՕՆԻՆ *

ԺԹ

ԼԷՕՆԻՆ չափազանցօրէն զգածուած էր այն օրը և ինչպէս տեսանք երկու կաթիլ արտասուք գլորած էին իր աղուոր աչքերէն, հակառակ անտարբեր ձեւանալու իր բնական և արուեստական պիտակցութեան՝ չ'էր կարող ներքին սարսուռն իշխել, և տալ արտաքին պատկերին մի այնպիսի երեսոյթ՝ որով ամենէ տաղնապալի պատահարներու մէջ յաջողած էր իր անկեղծութիւնը կասկածի չենթարկել, բայց այս անգամ կեղծիքի հեղինակութիւնը տեղի կուտար իր կամքէ անկախ, բուռն, հրաշառ և անկուն հոսանքի մը առջև որ իր էութիւնը կ'վրդովէր; ուստի պէտք ունէր կարելի եղածին չափ ժամանակի համար առանձնանալ։

Հազիւ մի քանի վայրկեան անցած էր ահա սենեակին դուռը բացուեցաւ, Վարդուհի կ'այցելէր իր աղջկան, Լէօնին նեղ հասատաքննութեան ամենէ անողոք դատաւորին կամ պարզապէս դահիճին առջև գտնուէր չպիտի ահաբեկէր այնքան որքան իր մորը ներկայութեան դողաց։ Երկիւղը չ'էր այս սարսափի պատճառը, վասնզի ոչինչ կարող էր զանի վախցնել, այլ մի անբացատրելի ըզգացում՝ որ օր մը առաջ ծնած էր իր մարմարեայ սիրտին մէջ, կը մղէր զինքը պաշտպանելու այնպիսի բան մը որու ինչութիւնը տակաւին մնայր էր, այժմ կը դողար Լէօնին այն բանին համար, զոր միայն իր մայրը կարող էր կործանել, խեղդել, Լէօնին դեռ քիչ առաջ յղացած էր Աստուծոյ գաղափարը և անոր զգացումով կը չհանուր իր ամրողջութեամբը, հետեւաբար այժմ պէտք ունէր աղօթելու և աղաչելու, նա որ այս երկու բառերու ոչ միայն խմաստը չէր ըմբռնած այլ նոյն իսկ չէր արտասանած զանոնք, նա պաշտուած էր առանց պաշտելու, այսինքն առանց պաշտուելն զգալու, ինչպէս կոանիլէկ արձան մը։

Խոստ վատնդաւոր էակ է կինը որ միայն կը պաշտուի, նա միլիոններ կը փճացնէ, տուներ կ'կործանէ, զինք պաշտողները արիւնահեղութեան կը մղէ, ինչպէս կուռքերը զոհեր ու ողջակէզներ կը պահանջեն, ատոնցմով կ'զբօսնու, կ'զուարճանայ, կը խնդայ, վատն ու վհհանձը, տիեղն ու գեղանին, ծերն ու երիտասարդը մի-

---

* Տե՛ս թիւ 13, երես 325։

ենոյն նշանակութիւնն ունին իրեն համար, բաւական է որ իր բոլոր հաճոյքները կատարուին, ամենուն վրայէն կոխկրտելով, պարելով ու երգելով կ'անցնի։ Կինը, բայց միայն պաշտուղ կինը՝ այս մեծ հիւանդը, առնական այն սպառող այս թունաւոր ցեղը, փիլիսոփան մինչեւ կատաղի յիմարութեան մատնող այս նախանձի տարրը, այն ժամանակ միայն կը լինի հաւատացնել երբ զգայ թէ պաշտուելէ առաջ պաշտելու մէջ է իր երանութեան հաւասարքը, բայց միայն Աստուծոյ գաղափարը չ'է բաւական կնոջ հաւատքին, այլ այդ գեղացոյն Հակին մարմնացումը, այսինքն իր սիրած մարդն է որ պիտի միրաէ զինքը այն սրբալոյս միւռոնով, որ կը կոչուի սէր։

Երբ կինը այս հայեացքով կը դատեմ, ուրեմն իրաւունք ունիմ խնդալու այն զարհուրելի ամուսնութիւններու վրայ որ առանց պաշտամանց՝ այլ միայն շահախնդիրական դատապարտելի սարսռդութեամբ կը պսակուին։ Նահապետական դարերու մէջ մարդիկ այնպէս կը հաւատային որ ամուսնութիւնը սէր կը ծնի, այժմ քաղաքակիրթ կարծուած ընկերութեան մէջ այդ բարեբաստիկ հաւատքը աւելի ուժով կ'իշխէ այն անբանացած էակներու վրայ որ թուաբանական հաշիւներով միայն կ'ամուսնանան։

Կինը՝ լինի անարատ կոյս կամ մոլար աղջիկ, պէտք չէ իր ձեռքը յանձնել չ'սիրած մարդուն, որպէսզի մշտական զժբաղդութիւններու տեղի չ'տայ։ Նոյնպէս մարդը պարտի յաղթել իր կիրքին երբ համոզուի թէ չ'է սիրուած, ուրեմն ամուսնութեան պայմանն է ամենէ առաջ կնոջ սէրը։ Բայց ինչպէս զգալ, ինչպէս ուսումնասիրել կինը, մանաւանդ անկումի մէջ թաւալող կինը որ կը սիրէ, երբ կինն է միայն որ սիրոյ խաղին մէջ կեղծիքն ու ճշմարիտը նոյն զգոյնով, նոյն ձեւով և նոյն կրակով պատկերացնելու կարողութեամբ օժտուած է, երբ կոյս մէ խարողը՝ խաբուելն աւելի դիւր է և բնական, իսկ երբ մոլի կինն է ճշմարտապէս սիրողը՝ ոչ ոք կը հաւատայ, ոչ ոք կ'ուզէ խաբուիլ, որովհետև մինչև այն րոպէին մոլի կնոջ կեղծիքը այսօրուան ճշմարիտ սիրոյ երեւոյթներով հանդէս եկած էր, ուրեմն մոլի կնոջ սէրն է իր զոհաբերութիւնը, իր անցեալ մեղքերու քաւութիւնը. առնական հանճարը չ'է կարող թափանցել այս տեսակ սիրոյ էապէս գոյութեան, որքա՜ն երջանիկ պիտի լինէր մարդ եթէ կարենար մոլի կնոջ սիրոյն հաւատալ, այն ժամանակ փոխանակ վէպեան կոյսին պիտի նախընտրէր Մարիամ Մակդալինացին, Բրէվըլի Մանօն Լէսքօն, Հիւկոյի Մարիօն տը Լօրմը, Տիւմայի Մարկրիթ Կօթիէն։

Երբ պաշտող կինը առաջին անգամ զգայ պաշտելու հարկը՝ նոյն րոպէին իր եւս թողած աւերակներուն կը դառնայ, կ'իջնէ

այն բարձունքին ուսկէ կ'իշխէր ու կ'ինդար գերիներու խումբին վրայ, բնական ձգտումով կը ծնրադրէ, կը փարի իր պաշտած կուռքի ոտքերուն, փոխանակ ոսկեթել կերպասներով և ադամանդներով փայլելու՝ կը փափաքի քուրջերով պատսպարուիլ, չոր հացով ապրիլ, թրտաուքով սփոփուիլ որպէսզի կարենայ համոզել իր սիրականը իր սիրոյ անկեղծութեան, և ահա կ'երևի բնութեան արտայրած երկրպագելի հրաշալիքը, առաքինութեան ախտարը, այսինքն սիրով ծրրացած մեղաւոր կինը, զժրազդապէս իր ապաշաւը բաւական եւ բաշխաւորութեան չ'ընծայեր իր կերպարանափոխութեան, այլ կինդը կը զոհւի առանց հաւատացնելու իր ճշմարիտ սէրը, տակաւին ունի իր պաշտօնները սակայն միակ է իր պաշտելին, ինչ կարժէր կեանքը Ալեքսիոյի մահէն ետև, Փլէօբաթրա այլ ևս չէր կարող սիրել իր առաջուան կեսարը, պարտէր իժը վերջացնէր զինք, վասն զի բնութիւնը չէ տուած մեզ այն ոյժը որով հնար լինէր ջրկին նիւթեր ընդդրկել և կրկին խաչեներ խնդել, սիրող կինը մաղաւանդ չկրնար երկու ամուսիններու ծառայել։

Վարդուհիի յանկարծական ներկայութեան տպաւորութիւնը միայլ սկի տևողութիւն ունեցաւ Լէօնիի վրայ, ախուր ժպիտով մը ընդունեց մայրը, յոգնած երևցաւ և սկսաւ հագուստները փոխել։

— Ի՞նչ ըրիք քաղաքը, հարցուց Վարդուհի հետաքրքիր։

— Ոչինչ, մայրիկ, պարոնը հեռագիր մը քաշել տուաւ և անմիջապէս վերադարձանք։

— Որո՞ւ, ի՞նչ տեսակ հեռագիր։

— Չգիտեմ, մայրիկ, պարոնը այդ մասին ոչինչ ըսաւ, ու ես ալ շիտակը քաշուեցայ հարցնել։

— Մ՚ղք, պէտք էիր հասկնալ։

— Եթէ այդպէս է, այս իրիկուն, վազը կամ միւս օր կը փորձեմ իմանալու։

— Այդ անհրաժեշտ է, աշխատէ ժամ առաջ թափանցել գաղտնիքին։

— Սակայն մօրաքոյրս կ'արտօնէ՞, ինչպէս տեսար, այս առաւօտ շատ յուզուած թողուցի զինքը։

— Հայ չէ, հիմա ուրախ է, Մէնէնտա խաթուն հոս էր, իր գուշակութիւնները լաւ տպաւորութիւն ըրին Անթառամի վրայ։

— Ներէն Մէնէնտա, ներէն թուղթ. . . ։

— Ինչո՞ւ չէ։ Ե՛լ, հագուէ որ իջնենք։

— Դեռ կէս օր չկայ, յոգնած եմ, մայրիկ, գիշերն ալ քիչ քնեցի, ճաշէն առաջ չեմ կարող ձեզ ընկերանալ։

— Լա՛ւ, մի՛ մտնար յանձնաբարութիւնս։

— Վատահ եղիր։

Վարդուհի մեկնեցաւ, Լէոնին ուժասթափ ինկաւ բազմոցին վրայ, օրուան անցքերը ու փոխարկալից ապագայի տագնապը չափազանցօրէն յուզած էին զինքը, նա միտակ էր այս կռիւին մէջ, ինչ տեսակ զէնքերու պէտք ունէր, հանճար մը պարտ էր զանոնք իմաստութեամբ ու գիտակցութեամբ ընտրելու համար։

Ինչպէս գիտենք, Լէոնին ուխտած էր այլ ևս չ'ստել, և ահա տեսանք որ իր մօրը ստեց, բայց կարելի՞ էր տարբեր լեզու գործածել այս ճգնաժամին մէջ, վերջապէս ոչ մի կրօնք, ոչ մի օրէնք չեն պատուիրած մարդուն որ իր գաղտնիքը ճշտիւ խոստովանի միևնոյն իսկ սատանային, ա՛րդ, Վարդուհի ինչո՞վ կը տարբերէր սատանէն։

Լէոնին ժամանակ չունէր երկար մտածելու, պարտ էր անմիջապէս ընտրել իր առջև բացուող տարբեր և նեղհակ ճամբաներէն մին, չէր կարող նոյնպէս բաղդին յանձնել իր անձը, նա կը մշուէր, կը բռնադատուէր երկուքէն մէկին անձնատուր լինել իր բացարձակ կամքով, հեռագրատան առջև գեղանի երիտասարդի մը իրեն ուղղած ժպտալիր բարևը իր կեանքի գատաւորին վերջին հարցումն էր որ առանց ժամանակ տալու կը պահանջէր իր աղէտալի այոն կամ ոչը։

Մեր աղջիկներէ քանիներ այս միևնոյն տագնապով կը մաշուին, անբարոյական մայրերու թունաւոր շուքին, դահիճ աղքատութեան կացինին տակ ուրիշ ի՞նչ կ'ուզենք տեսնել, ի՞նչ կը փափաքինք որ լինին այս նահատակները, հոս այս պարագայի մէջ է ահա որ աղջիկներէ ապաստած գերագոյն պատգինուածինը պարտի յաղթական հանդիսանալ, բայց երիտասարդ արիւնը, ընտանիքին և ընկերութիւն կազմելու գաղափարը, երջանկութեան տեսիլը, սիրային ամուսնութեան անուրջը զօրաւոր գինուորներ են զոհողութիւն և պարտաւորութիւն կոչող զրկանքներուն դէմ, վերջապէս կեանքի հրապոյրը մի այնպիսի զօրեղ հիպնոսութիւն է որ մինչև իսկ Աստուածային ոյժը վայրկենապէս տկարացուց Գեթսեմանիի ձորին մէջ։

(Շարունակելի)

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԿՐԱՊԱՐԱՆ *

(LE LUTRIN)

ԴԻՒՅԱԶՆԱ – ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ ՓԵՐԹՈՒԱԾ ՊՈՒԱԼՕՅԻ

ԵՐԿ ԳԼՈՒԽՔ

6 — 6

ԱՆԴԱԿՆԵՐՆ օդին մէջ ձայներով հնչական
Կը կանչէին գպիրքն աւօտեայ պաշտաման,
Երբ անոնց գլխաւորն [1] երազով ահարկու
Աբիւն քրտինքի մէջ պոռալով կը զարթնուս,
Իր վշտաբեկ ձայնի սաստիկ աւժդնութենէն
Ծառայք լեղապատառ ծոյլ անկողնէ կ'ելլէն։
Նախ քաջարթուն Պետրոս կը վազէ դէպի նա,
Ասպիսի սուրբ տիրոջ արժանի պաշտօնեայ.
Դասի գուռն էր թողուած իր լուրջ պահպանութեան,
Հոս ծառայ ի տուն, ժամը՝ քաջ բարապան։
« Ի՞նչ ծանրը վիշտ, կ'ըսէ, քեզ կը յուզէ այսպէս,
Դեռ արև չծագած՝ դո՞ն ըլլալ կ'ուզես,
Հանգիստ ննջէ՛, ու թո՛ղ որ գպիրները վարձկան
Կանուխ արթննալով՝ վաստկին ամնական։ »
— Լռեցէք, ըսաւ Զայնպետ դժգոյն ու դողահար,
Խռոված իմ վիճակ տեսնելով մի՛ խնդար,
Ա՛յլ հեծութեանցս խառնէ հառաչանք ու կական՝
Կրած զարհուրանքիս լսելով առարկան։
Երկրորդ անգամըն էր որ՝ քունն հնչտ, անուշակ
Կը նուաճէր աչերս խորունկ թմրութեան տակ,
Երբ միտքըս արբեցած մուխով մը հաճելի՝
Ինձ այնպէս երևցաւ թէ դասն իմ տեղս էի,
Հոն փառաւորուելով դպիր դասուն դիմաց՝
Կ'օրհնէի ժողովուրդն խունկի մէջ թաթաւուած,
Երբ մեր աւանդատան ամենամութ խորշէն
Թանձրը ամպ մ'անհեթեթ դուրս ելաւ ուղխօրէն,
Եւ յանկարծ բացուելով՝ իր կապոյտ շողին մէջ
Մեծաւորն բերաւած օձ մ'երևան հանեց։
Այս ահեղ վիշապս մարմնին ծծմրալի
Գլուխ մը դուրս կելլէր ձևով դրքակալի,
Որու յաղթ եռանկիւն՝ ուր ցցուէին վարսեր,
Ամէն գրքակալներն մեծութեամբ կը գլէր.

---

* Տե՛ս թիւ 13, երես 331։

[1] Զայնապետը։

Հայր սուրբէն նա մղուած՝ սուլիւնով կառաղի
Նաստարանիս վերայ ինձի դէմ կը նետուի.
Պօռացի, այլ ի զո՜ր, ու փախչելով անկէ՝
Աբթնցայ ես ընդոստ, խռոված, այլ յոյսլէ։»
Դառատեսքն հատած այս կէտիս ահաւոր՝
Պնացածն կը յայտնէ աչքերով իր չլմար.
Պետրոս ծիծաղ ի շուրթ՝ ջանաց անդորրել զան.
Տեսիլն կ'ընծայէր նա ջղերու դրգռման.
Վշտաբեկ ծերուհին՝ անհերող կատակի՝
Խօսքն անոր կտրելով՝ մահճէն դուրս կը նետուի.
Կը բերէն նոյն ժամուն իր շքեղ հագուստներ՝
Ուր վարդնոյի վրայ ճաճանչաւոր փայլեր.
Վ'ետ վէտ պճղնաւորն նա կ'անցընէ կռնակ,
Դնէ կապոյտ թաթպան իր պատուոյ նշանակ[1]
Ու լալով ձեռք կ'առնու վտառակն այն կրճատ՝
Զոր նախանձոտ Հայր սուրբ կարճեցուց երէք մատ.
Ալեխառն իր գլուխ դնելով մի գդակ՝
Կը դիմէ ի տաճար՝ թևին վրայ մաշկեակ,
Ե՛ւ առ ոչինչ գրելով խանջութիւն տարիքի՝
Սրարշաւ կը վազէ, ինք նախ դաս կը հաւնի.
Ո՛վ Մուղայ, որ երբեմն լճի ափանց վրայ
Մկանց ու գորտերու կառուին եղար վկայ[2],
Որ գոլի մը կորսեամբ[3] Իտալիան ընդհանուր
Նորանշան գրչով մը մատնեցիր ի հուր,
Տա՛ր հիմայ բերանիս մէկ ձայն մը խստագոյն՝
Երգելու հոս ամէն, մղձուկ ու բարկութիւն՝
Զոր դժբաղդ դասապետն իր սրտին մէջ զգաց՝
Երբ տեսաւ գրակալն՝ իր նստած տեղն կանգնած.
Նախ զայրոյթէն անշարժ, անմռունչ ու գունատ՝
Վշտին սաստկութենէ պահ մի միայց հանդարտ.
Այլ հուսկ հեծեծմանց մէջ հեւահեալ խօսքերով
Իր ալեկոծ սրտին յայտնեց վիշտ ու վրդով.
«Ահա՛, Պետրէ, ահա՛ այն ահռելի հիդրայ՝
Զոր գիշերն անսուտ երազի մէջ տեսայ՝
Ահա, այո՛, վիշապն՝ որ կուգար ընկճել կիս,
Զարշուրք այդ գրակալ խափանարար փառքիս։

---

[1] Պետաւորը ներկայ չեղած ժամանակ՝ Ջայնապետը իշխանութիւն ունէր եպիսկոպոսական զարդերով պատարագ մատուցանելու, ինչպես նաեւ ժողովուրդն օրհնելով իսկարկութիւններ ընդունելու։ Պետաւորը խորհրդարանէն վճիռ մը ձեռք ձգեց՝ որով իսկարկուելու մենաշնորհը իրե՛ն կը մնար միայն եւ դասապետ ալ պատապարտուեցաւ անոնմէ աւելի կարճ վտառակ մը հագնելու՝ սակայն Պետաւորի բացակայութեան միջոցին օրհնութիւններ տալու իրաւունքը վերապահելով իրեն։

[2] Մուկերու եւ գորտերու պատերազմին հերքուածը Հոմերոսէ գրուած կը համարուի։ [3] Թասսոնի իտալացւոյն Դու յոէրհիս (La Secchi rapita) հերքուածը։

Երկի՛նք, բազմոցիս վրայ մի զանգուած անպիտան
Իմ տեղս ա՛լ ասկէ ետք դարձո՛ւնէ մուխի վնասան,
Տաճարին մէջ անյայտ, աչքերէ ծածկուած՝
Ձիս երկի՛նքե՞ն միայն պիտի տեսնէ Աստուած։
Բոպէ մ՛իսկ չեմ՝ ներեր այդ ծանրը անարգանք
Ո՛հ, թոզո՛ւնք մեր պաշտօն, սեղանէ հրաժար ասո՛նք.
Ա՛լ չտազտկացնե՛նք մեր երգերովը երկինք,
Ու չտեսնե՛նք դաս մ՛ուր չպիտի տեսնուինք։
Ելլե՛նք . . . , Այլ թշնամիս հանդարտ՝ իր բազմոցին վրայ,
Անզոր ցասմանս ի տես ո՛րքան պիտի խնդայ.
Դասին մէջ պիտ՝ տեսնէ այդ անչահ գրակալ
Ազատ ու անարգել առանցքին վրայ դառնալ.
Ո՛չ, չեմ կարող ապրիլ եթէ վար չառնուի.
Հասի՛ր, Պետրէ, ձեռքո՛վս պիտի քանդեմ զանի,
Եթէ հարկ է՝ մեռնի՛նք, այլ մեռնելու պահուն
Գոնէ՝ մեր հետ տանի՛նք տս խաւարներն քաչքայուն։»

Այսպէս, բարկութենէ դիմ առած ձեռքով մի
Նա արդէն կը բռնէր զանգուածըն ատելի,
Երբ այն սրբաշուք վայրն դիպուածով մը յայտնի
Մտաւ Յովսէփ դպիր, և քառորդին Բարթող՝
Երկու Մանսի զաւակք՝ որք դատերու մասին
Մեծ փորձառութեան հետ խոր համառութիւն ունին։
Բանին վրայ երկուքն ալ կ'զգան արդար ցասում,
Այլ դատապարտելով ամէն յախուռն շարժում,
«Այո՛, կ'ըսեն, քանդե՛նք կազմած գրքակալին,
Այլ սակայն ինքնագլուխ ձեռք չզարնե՛նք գործին,
Փոյթ տանի՛նք ժողովել դասը կանոնիկոս,
Երեսուն ձեռքեր թող ղայն ընեն դարահոս։»

Այս խորհրդին՝ Զայնպատ գրքակալը թողլով՝
«Կը հաւանիմ, կ'ըսէ, օ՛ն, գումարե՛նք ժողով.
Հապա, արացե՛ք չուտ, կանոնիկոսքն ի քուն
Զկր առւրբ գոչիւններով արթնցուցե՛ք իսկոյն։»
Հայր առւրբին առաջարկ կ'ազդե ահ ու զարմանք։
«Մե՛նք յանդուգն ու անճահ մի ձեռնարկի ատենկ
Ըլլա՛նք, կ'ըսէ Բարթող, գիշերային դիմագրաւ.
Այսպիսի բան մեզմէ, ո՛հ, մի՛ խնդրեք քնաւ։
Ի՛հ, եթէ փողոցէն մեր ազգակիք ուժգին
Շէնքեն ներս թափանցած՝ կարող իսկ ըլլային
Հոս ու հան տարածուած արթնցնել ծառայք
Անոնց սուրբ հանգստեան հոգածու պաշտօնեայք։
Եւ հապա՛ մինչ իրենց պատկած խորունկ տեղը
Կը յուսա՞ք, կը կարծե՞ք թէ երբ անդորր գիշեր
Կցած ըլլայ զանո՛նք իրենց գիրգ անկողնոյն՝
Որ և է մարգկային ձայնով մը ղայն թողուն,
Երեսուն տարուան մէջ վեց յաղթ զանգակներս
Գիտի ընեն չըզգացած երկու խեղճ տիրացու։

— Ո՛հ, կրկնեց Զայնապետ, ձեր խօսքերէն դարտակ
Կը հասկնամ թէ դուք Հայր սուրբէն կը վախնաք.
Ի՛նչ ու ըի՛նչ անգամներ անոր օրհնող աչքին
Տակ տեսայ խռնարհեալն ձեր քամակ դողդոջուն։
Օ՛ն, գացէ՛ք վատօրէն ծնրադրել Հայր սուրբին,
Ե՛ս կանոնիկոսներն կ՚արձնցընեմ ինչինն։
Օ՛ն, անձնուէ՛ր բարեզ, Աւազ Հինգշաբթի
Ջեռք առնո՛ւնք փայտերէն ժամերն դրդոչալի [1],
Ե՛կ, հապա, եռևէս, դաս կանոնիկոսաց
Թող արձնո՛յ այսօր արեգակ չծագած։ »

Ըսաւ։ Սուրբ դարանի մը փոշեւից խորշէ
Տխրագոյժ ճրճըրակն բարեզ դուրս կը հանէ։
Կ՚ելլէն ինք և Զայնապետ, ու ճիգերով ուժգին
Գոչել, ճչել կուտան որոտաձայն գործին։
Գժտութիւն որպէս զի յառաջէ դող ու ահ՝
Դատարան կը վազէ, կը մտնէ մեծ սրահ,
Ու մեռի գիշերի մէջ և այդ խորունկ տեղէ՝
Ազմուկի, ժխորի դեմը դուրս կը հանէ։
Կո յուզուի բոլոր Թաղ, քնացող չկայ ա՛լ։
Կանոնիկոսք բոլոր կ՚ատիպաւին արձնանալ։
Մէկը կ՚ենթադրէ թէ շանթ ինկած յարկին վրայ՝
Եկեղեցին նորէն հրոյ ճարակ կ՚ըլլայ Զ։
Միւսքն աւելի անձ խորհրդով՝ կարծէ թէ
Աւազ Հինգշաբթի իրիկուան պաշտօն է։
Ու վախով թէ գուցէ՝ կէս օր անցած ըլլա՛ր
Ճաշն ըրած չըլլալուն կը սարսռի դողչահար։

Այսպէս, երբ Լուսի Մեծն մեկնելով վերայլէ՝
Շանթ ի ձեռն որպէս զի պարիսպներ տապալէ,
Գարնան վերադարձին՝ դաշտաց մէջ Արեսեան
Կը պարզէ իր դրօշակ՝ նշան պերճ քաջութեան,
Ամեղ արշաւանքին սոսկալի շուխդէ
Դանուբ կը դողդղայ, կը ցրհուրի թռակէ,
Կըրելիք հարուածէն կը սարսռայ իսկ Պրուքսել,
Ու Պաթավ պատրաստ է իր գլուխ խոնարհել։

Այլ ի զուր ահ ու դող կը գրաւէր սրտեր,
Փափկասէրք անկոչնէն ոչ ոք ելլել կ՚ուզեր։
Խեղճ Բարեզ ճարահատ զանոնք վերցընելէ՝
«Գողովարանի մէջ խնճո՛յք կայ» կը գոչէ։
Ամէն լուր հոգիներու կ՚ազդէ կայտառութիւն։
Ամէնք կը խրկրտին, ոտք կ՚ելլեն եռանդուն,
Ու դէպ ի ժողովատեղ շտապելու ատեն՝

---

[1] Տեսակ մը խաշտր երգարակ՝ որ դարձուած ատեն մեծ ժխոր կը հանէ եւ զարթուցիչ եկեղեցիներու մէջ Աւագ Հինգշաբթի ու Ուրբաթ օրերը կը գործածեն գանգակի տեղ։

[2] Սէնդ-Շաբելի յարկը այրեցաւ 1630 թ.

Իրենց սուբ սխորժակն քաղցր յոյսով կը գգուեն։
Լիառատ կոչունքի ակնկալութիւն սի՛ն։
Հազիւ տեղաւորուած՝ դասապետ սխրագին՝
Կսկծալի ձայնով ողբալով իր ազէ՝
Կը ջնջէ սխորժակ՝ վիշտ առթելով յաւէտ։
Ներկայից մէջ Սահակ մի միայն անժուժկալ՝
Կ'առաջարկէ առաջ որկորի յագուցմ տալ։
Ոչ ոք պատասխանեց անոր այս թախանձին,
Երբ յանկարծ խզելով լռութիւնը խորին՝
Քաջալսումբն Պօղոս կը հաղայ, ոտք կելլէ,
Նա քանիցս Պօնիի գրուածներն սերտած է,
Ութքօնիս կարդացած, քանչ ուսած Ապէլի,
Հասկցող իսկ լատին գրուածն Ա—Քեմպիսի։

«Ո՛հ, կ'ըսէ այդ գիտուն, աներկբայ, անկասկած
Ցանհնեան մի ձեռքէ կը հանի այդ հարուած։
Երեկուան օրն իսկ տեսայ իմ աչքերով՝
Որ Մատաթիա երէց կ'երթար Հայր սուրբին քով։
Առնօ Հերետիկոս՝ մեր անհաշտ թշնամի՝
Այդ երէցին ձեռքով զան շահիլ կ'աշխատի։
Նա սուրբ Օգոստինէ՝ պէտք է ուսած ըլլալ
Թէ սուրբ Լուի կանգնեց այդ փորձանք գըրակալ [1],
Այդ անպիտան պիտի տպէ բիւր գրուածներ
Պատասխանի համար թզթատե՛ք մատեաններ՝
Բննե՛ք ուշի ուշով հեղինակք անուանի։
Տեսնե՛ք թէ այս մտսին ի՞նչ կը խօսի Պօնի։
Խնդիրը լաւ սերտե՛ք, ունինք գեռ ժամանակ,
Ու այս Նպատակաւ երբ վազը արեգակ
Նորէն վառէ իր լոյսն կոհակաց մէջ թագուած՝
Զեռք առնո՛ւնք հմտալից Ապելիի գրուած։»

Շուարա՛նք, ափշըւթի՛ւն այս առաջարկէս նոր,
Եւ մանաւանդ Սահակ կը դոզայ խելացնոր։
«Ի՞նչ, այս տարիքի մէջ խակ հմրակի մը պէս
Գրակալի մը սիրոյն խե՛ղք յոդնեցընեմ ես,
Լա՛ւ խորհուրդ յիրաւի։ Ո՛չ, հանգիստ վարե՛ք կեանք
Դուն պրպտէ՛ գրքեր՝ թէ այդ է քու բաղձանք։
Իմ մասիս չեմ կարգար Աստուածաշունչ անգամ,
Վարձակալին միայն տարեվճար կը ճանչնամ,
Ու թէ ո՞ր այգւոյ վրայ իրաւունքներ ունինք,
Թանգարանս կը կազմեն տակառներ քսան և հինգ։
Գըրակալ կանգնելով պիտի քնկճո՞ն զմեզ։
Առանց գիրք խառնելու զան կը կոթնանեմ ես։

---

1 Պատմ հոս ժամանակագրական մեծ սխալ մը գործել կուտայ առենախօսին, վասն զի սուրբ Օգոստինոսի ու Կենդ-Շաբելի հիմնադիր սուրբ Լուսիի մէջ անց շուրջ 800 տարուան միջոց կայ։

Առնո հաւնի կամ ոչ՝ ինծի ի՞նչ փոյթ այդ բան.
Վնասդն ուր գանեմ՝ փութով կը քանդեմ զան։
Այլ է կարծիքս ահա՛, ի՞նչ այդչափ հանդերձանք.
Խորտիկով, լաւ գինւով, պարոնայք, յաւրանանք։»

Այս ճառ՝ ու խօսողին կերպարանք յոյր աւ դէր
Կը սրեն ախորժակ, կը վառեն հոգիներ,
Մանաւանդ դաստապետ գոհունակ և ուրախ՝
«Այո՛, կ'ըսէ, կազմածն հարկ է տապալել նախ.
Երթա՛նք վրրէժ լուծել զայն քանդելով իսկոյն,
Մէկ ժամ ծոմ նուիրե՛նք այդ ձեռնարկի սիրոյն,
Ու երկար նախաճաշ մ'ընելով ի դարձին՝
Միջօրէի ճաշն ալ կատարե՛նք միասին։»

Ոտք կ'ելլէ եռանդուն, և հարազատ իր գունդ
Այս աչխոյժ խօսքերով կը վառուի, կ'ելնէ թռունդ։
Կը դիմեն դէպ ի դաս քայլերով սիգաճեմ,
Եւ ահա գրակալն կ'երևի իրենց դէմ։
Թշնամւոյն այն ի տես պահ մ'իսկ չեն վարանիր.
Կ'ինան կազմածին վրայ աւիւնով զայրալիր։
Կը սասանի առանցք՝ տոկալու անկարող,
Մէն մի մարտիկ կուտայ իր հարուած կործանող։
Չուակ այնքան ճիգերու տակ կ'ընկճի թշնամին.
Թաւալգլոր կ'ինայ կիսաբաց իր մարմին,
Ինչպէս կկոններու [1] սառուցեալ լերանց վրայ
Հիւսիսի հովերէն կաղնին ատպատ կ'ինայ,
Կամ ինչպես մաշ ու փուտ գերաններէն լքուած՝
Ցարկ մի աղիւսից տակ կը կործանի յանկարծ։
Գրրակալն կը տանին, ու տախտակք խլուելով՝
Կը պահուին գաղտօրէն գոհ դաստապետին քով։

(Շարունակելի)

Թարգ. Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԿԵՂԱՐԱՏ ՅԱՒԻՑ

(ՄՈՌՅՈՒԱՄ ՕՐԱԳԻՐԷՍ)

«... Ա ԻՆ ԵՐԸ իրենց աչքերէն դատելու է, ուրիշ ճար չիկայ։ Երեսին կարմիրը կրնայ ներկի արդիւնք ըլլալ, արեւելքի մէջ թարթիչները, յօնքերը նոյն իսկ կրնան փոխել։ Հագուստները զարդարուելի և կլիմայի համաձայն կը փոխուին։ Կին մը իր աչքերը չիկըր-

[1] Սկիւթիայի ժողովուրդ՝ դէպ ի Դանուբի բերանները։

հար ծպտել։ Կեղծ ախորժութիւնը, կեղծ երջանկութիւնը և անոնց յառաջ բերած խռնուրը բոլշեւիկեան բաներ են։ Շնչառակի նայուածք մը վիւրաւ կրնայ լուծել աչքի մը իրական արտայայտութիւնը. թէև ան ալ կնկան սրտին պէս յաւիտենական հանելուկ կոչուն կարգ մը տխս Յարներ, որ կ'ինր ուսումնասիրել կուգեն ու իրենց սրտին պատմութիւնը մէջ կը մոլորին։ Կնկան զգացումները վերլուծել անհնարին է մարդ երուն համար։ Կանխակալ մտածումներ արդէն հաշմած են մարդուն պատկառ կարողութիւնը։ Տարրաբանը կրնայ բաւ մը, հանքի մը, բոյսի մը տարրաղաղութիւնը գիտնալ, բայց էն հոգեր փիլիսոփան անգամ վերջին վճիռ մը չէ կարող տալ կնոջ նկատմամբ։ Ամենէն հասարակ ու տխմար վայրենուհին անգամ կը խաւսափի ուսումնասիրուքի լուրջ պատասխան, որ իր ալեւոր գլխուն մէջ տեղ մը պահած է օրօրոցի չիշատակին համար, որուն կուրծքը թէև բրտացած բայց իր տակ բարեխառն սիրտ մը ունի, մոր մը ջամ սիրուած կնկան մը չիշատակին կապուած։

Այս անկապ խօսքերէն վերջը բսեմ թէ կիները երկու տարբերի բաժնած եմ շատոնց։ Լաւ հորիզոնի ու նեղ հորիզոնի կիներ։ Ծովերու եզրը կամ անհուն անապատի հետ կապրին տասնհինգերը։ Անապատի գաւակները չեմ ճանչնար։ Հետեւաբար ծովին եզրը և լեռներու գաշտերու յաւիտենական ցանցին մէջ բնակողները կը ձգան դէմ առ դէմ։ Հորիզոնը որչափ լայն ըլլայ, բաղձանքներն ալ, յուզումներն ալ, այնչափ լայն և անհուն կըլլան։

Տարբերութիւնը ահաւասիկ։ Գաւառի խորերը կեանքը մշշեցնող կին մը՝ նայուածք մ'ունի, ճիշտ իրեն գառնուկին նայուածքին պէս, ընկճուած, միամիտ, անմեղուկ։ Այս նայուածքը անտառներու խորը մնացած միշտ, կամ գիւղակին արտերուն շրջանակէն անդին չանցած, սիրոյ գինովութիւնը չի ճանչնար գրեթէ։ Հողին հետ կապուած, մշնչև հոգին խառնուելը արամագին բնութեան և հակասութիւններու ներքեւէն կ'անցնի։ Թակարդին մէջ ինկած թռչունի մը նայուածքէն չի տարբերիր ան բնաւ։

Ծովին մօտ ծնած կիները այնպէս չեն սակայն։ Բոլոր ծովափնեայ քաղաքներու, երկրներու պատմութիւնները վկայ են ըսածիս։ Ծովին մօտ՝ թռչող թևերու պակասը աւելի զգալի է։ Անպարի իակ հորիզոնը անսահման բաղձանքներու դուռ կը բանայ։ Ծովափնեայ բազքի մը կինը կրնայ ծպտուիլ, անճանաչելի էակ մը դառնալ, բայց բոլոր կիները չեն կրնար իրենց նայուածքին խորութիւնը կեղծել։ Աչքերը՝ եթէ կապոյտ, հովին առջևէն թռչող ալեակներու հեաքը առնին իրենց մէջ, եթէ սև, ծովին վրայ լնկող մութ գիշերներու ամբոխը կուտան, բայց ամէն պարագայի տակ, որչափ ալ ան-

թափանց, բոլէ մը կայ ուր կը պարզեն իրենց վ'իա խորքերը, ցաւի ու սիրոյ անբաւութիւն մը ցոյց տալով, ուսուհասիրողի աչքին։

* * *

Տարիներ առաջ գրուած այս վերի տողերը յիշատակի մը հետ կապուած են, որ չեմ գիտեր ինչու երբեմն կուզայ վրդովել մտածումներու։ Պօլիս կը բնակէի այն ատեն կամ աւելի ճիշդը Մարմարայի մէկ ափը, որ ամենէն աւելի առաւօտեան վերջալոյսներու կարմիրովը կը գինովցայ։ Մօտս Պուտին հրատարակն մրն է։ Մեծ քաղաքի մխորէն դուրս նետուած, ալիքներու մէջ իր հանդարտիկ մենութիւնը փնտռող ցամաքի կտոր մըն է այն։ Հոն իրիկունները երկու զոտակարդի մարդիկ միայն կը յամախէին, սիրողները ու յուսահատները։ Առաջիններն կերթային իրենց հրաղտները հիւսելու, երկրորդները անդունդներու ամայութենէն սփոփանք մը գտնելու համար։ Այսօր վերջին երթալուս շատերը բացակայ պիտի գրտնեմ, անոնց կարդին հէք Կարապետ Ոսկեհանն ալ, որ Պօլսոյ առաջին օրերուս համակիր սրտի, ազնիւ հոգիի յիշատակ մը թողուց, մտերմութեան կարօտ հոգիիս. . . ։

Գետափի խորհրդէն նոր դուրս նետուած, համակիրներու ազնիւ շրջանակ մը վիճակեց բաղդը ինծի։ Բայց ինծի համար բոլորովին նոր շրջանակի մը չի համակերպելուս, ներեցին անշուշտ այն ազնիւ հոգիները, որ շուարումներուս, վայրկենական ընկճումներուս, այլ յուհրժապէս յանդուգն ու խիզախ քայլերուս ականատես եղան։

* * *

Մտերմական հաւաքոյմի մը հրաւիրուած էի մէկ գիշեր, Պօլսոյ շապիկը դեռ նոր սկսած էր վիզս նեղել և անբացատրելի կերպով կը չարչարուէի։ Այդ միջավայրին, ու մանաւանդ, նորութիւններու մէջ, զրոյնք երազած անգամ չէի անցեալիս մէջ, շուարում մը կընկճէր, քրտինքով կ'ողողէր ճակատս։ Սովորական ներկայացումը ներկ եարը, անհանգստացուցիչ խօսակցութիւն մը սկսաւ։ Օդին տաք կամ պաղ րլլալը, ափիոնին կինը, օրուան գրական նորութիւնը, շրջագիտակի վերջին մտացածին, վերջապէս կեանքի մէջ գիրար չի բարեւող նիւթեր իրարու կ'հանդիպէին։ Այդ կամաց կամաց խօսակցութիւնը զատեցաւ, ճիշտ պղտոր ջուրի մը պէս, որ քանի յառաջ գալէ, կը մաքրուի, կը վ'իճտնայ։ Կամաց կամաց բոլոր ձայները լռեցին, ու աստղաբէզը ճնշող երկու մանկամարդուհիներու, որոնք տաք վիճաբանութենան մը բռնուած էին։

« Ի՞նչ է կնոջ մը մեծագոյն ցաւը կամ ո՞վ է ան-ժրաղդ կինը։»

Իրենք՝ կեանքի գարունին մէջ, գուրգուրանքով մը շրջապատուած, ուսումնասիրել կը փորձէին ինչ որ իրենք չէին զգացած երբէք։ Բայց խօսքը իրենց չի մնաց։ Աւելի տարեցները խառնուեցան խօսքի ու քիչ առնէն ամբողջ սրահին մէջ կանացի վիշտերու բազքը միայն կը լսուէր։

Ահա ցանուցիր կարծիքներէն մի քանին։

« Կին մը որ կը սիրէ ու չի սիրուիր։»

« Խարուած կինը։»

« Կին մը որ իր զաւակը կը կորսնցնէ։»

« Կին մը որ իր չսիրածին հետ ստիպուած կամուսնանայ։

Վերջապէս անհատնում վիշտերու շարաչարութիւն մը, որոնց մէ շատերը՝ արդէն մարդերու ալ յատուկ են և մասնաւոր արժէք մը չունէին։

Շրջելով վերի խօսքերը մարդերուն համար, կրնանք ըսել,

« Մարդ մը, որ կը սիրէ ու չի սիրուիր,

« Խարուած մարդը,

« Մարդ մը որ իր զաւակը կը կորսնցնէ։

« Մարդ մը որ իր չսիրածին հետ կ'ամուսնանայ։

Այս հակադրութիւնը կընէր վաթսունը անցուկ հասառու մը, Պետրոս Էֆէնտին, որ երբէք չէր ներեր կնոջ առաւելութիւնը մարդու վրայ, նոյն իսկ վիշտերու մէջ։

Խօսքերը լռեցնելու համար, անդրշիրմի ձայնով մը, բառերը հատիկ հատիկ — ցաւով լեցուն բառեր, — « Գուք աշխարհը մէկ կողմէն միայն կը դիտէք և տակաւին չէք հասկցած կնոջ մեծագոյն ցաւը ըսաւ Տիկին Նուարդեան, թաշկինակով ճակտին քրտինքին փակած ալևոր մազերը մէկ կողմ ընկլոլ։

« Լսածներուս մէջ կնոջ մեծագոյն ցաւը զաւակը կորսնցնող կնոջ ցաւն էր, բայց այն ալ կրնայ մեղմուիլ։ Երկրորդի մը ծնունդը շատ անգամ կը թեթևցնէ առաջինին կորուստին պատճառած վիշտը, կամ եթէ չի ծնի ալ վերստին, մայր մը կրնայ արտասուել իր զաւկին դերեզմանին վրայ, կրնայ անոր յիշատակին յաւերժացման համար պատարագներ ընել տալ, վերջապէս, գոնէ կրնայ յուսալ թէ մեռ աշխարհին մէջ պիտի հանդիպի, իր կուրծքին վրայ սեղմէ մեռած սիրելին։ Ասոնց և ոչ մէկին է այն ահռելի վիշտը որ ալևոր մայրերուդ չի խնայեր, որ կուրծքդ կը խորտակէ ու մինչև գերեզման կը հալածէ զքեզ։ Գէաէր արդէն թէ հակառակ զառամած դէմքիս, իմ ժամանակիս գեղեցիկներէն էի։ Սիրեցի, սիրուեցայ խորունկ սիրով մը, ամուսնացայ երիտասարդի մը հետ, որ

պզտուն ու պաշտելի էր : Ան ամեն միջոց գործածեց օր մը գիս չի վշտացնելու համար : Երբեք արցունք թափել չտուաւ ինծի, ու լացի միայն այն ատեն, երբ ինքը մահուան քունովը կը նոջէր, ու պեղին ձեռքերը չէր կրնար երկարել աչքերուս արտասուքը սրբելու համար : Տակաւին մանկամարդ էի, երբ սիեր հագայ : Երեք չորս տարի լացի անընդհատ : Ծնողքս ազգատիկ էին և ապագային նըկատմամբ տագնապի մէջ, երբ Նուարդեան, իր կարգին ինքնակ փայլուն երիտասարդ մը, ձեռքս խնդրեց գնդեցկութենէս հմայուած : Մերժեցի բոլոր ուժովս, բայց վերջապէս ապրելու անգութ հարկին ներքև ստիպուեցայ ընդունիլ : Հակառակ իր անհուն գորովին երբէք չսիրեցի զինքը : Կը մեզնայի, զինք դժբաղդ ընելէ կը վախնայի, անոր համար կը չանայի ժպիտ բովս եղած ատեն : Բայց ձեռքին հպումին՝ չէի կրնար զսպել սարսուռ մը, որ գերեզմանին մէջ պառկող սիրուած տարաբաղդէն կուգար կարծես : Այդ մարդերը որչափ ալ պաշտող, արտաքին աշխարհին մէջ կրնան մոռացումի քանի մը վայրկեան գտնել, կրնան կինը արհամարհել և զայն նուաստացնել մինչև գռեհիկ հաճոյքներ : Կիները այնպէս չեն ու չպիտի ըլլան երբէք : Ամուսնէն մինչև իրիկուն կը մտածէի հինը, անմոռանալին : Իրիկուններըը գրան զանգակին ձայնէն ընդոստ, երբեմն մոայլին խարկանքով մը կը վազէի հիներ, անմոռանալի՛ն գրկելու ու դէմս կը գտնէի նորը, խեղճ ոգան, որ ժպիտ մը կ'որոնէր այտերուս վրայ, երջանիկ ըլլալու համար :

Ջաւակը կորնցնող կինը բաղդատապէս երջանիկ է ըսի : Ան գոնէ կրնայ երթալ, իյնալ գերեզմանի մը վրայ, որ գինք կրնայ հասկնալ, իրեն կը պատկանի : Ես զրկուած էի այդ ուսուպագին հաճոյքէն : Չէի կրնար երթալ, հին, միակ պաշտելիիս հոզակոյտը զրկել, որուն համար օտար, օտա՛ր էի այլ ևս : Ջաւակը կորսնցնող մայրը կը յուսայ անդրաշխարհի մէջ հանդիպիլ իր սիրականին : Ես մահէն կը վախնայի չի հանդիպելու համար իմ սիրածիս : Ան պիտի չի ճանչնար զիս : Մահանունս փոխած էի, սխալ գրուած հասցէի մը պահարանին պէս : Երկար տարիներ տևեց կեղծիքի այս կեանքը մինչև բաղդը երկրորդ ալ առաւ տարաւ գերեզման : Պառաւցած եմ հիմակ : Շատերը մեղադրեցին թէ գերեզման չեմ երթար : Այդ շատերը չեն գիտեր թէ գերեզմանը խորտակուած կուրծքիս ներքև կը պահեմ : Մահէն առաջ ուրիշներ, կերթան իրարու ետև կը հանդչին : Այդ ալ մխիթարութիւն մըն է : Ես մենաւոր պիտի մնամ հոն ալ, ու գիս պիտի տառապեմ, որովհետև, սէրը գուցէ կը թաղուի կեանքի մէջ, իսկ տառապանքը կը տևէ յաւիտեան . . . :

* * *

Նորեկ մը այդ կեանքին մէջ, զոր չխորհեցի և ոչ մէկ օր, խոհաւ աչերս ալևոր կնոջ աչքերուն զարձուցի։ Հոն ծալքին վրայ ծանրացող գիշերին անհուն սարսուռը կար։ Ժպիտը անհետացած էր և անգունդը կը պարզուէր աւելի խորունկը։ Այդ ցաւի վիհը, զոյութիւն չունի գաւառի միամիտ կնոջ հոգիին մէջ, որուն նայուածքը իր գառնուկին նայուածքին կը նմանի։

Ու գիշերը սենեակս վերադարձիս օրագրիս վրայ աւելցուցի Շէյքսպիրի սա խօսքը

O frailty, thy name is woman.

Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

ԼՈՒՍՆԿԱՆ

Ա՜հ ինչ սիրուն սա պատկեր,
Լուսնկան ամպոց մէջ ծաթեր,
Իր շաղն ու շող արծթի,
Վէմէտուն վար կարկըպի։

Մուրճ ի գիշեր առ՛ ամպեր,
Ձեռմակ շղարշ են հագեր,
Որոնց մէջէն լուսնկան,
Ժպտի կուսի մը նման։

Սիրեմ զհեզ իմ լուսնկան,
Սրտիս մութին կուտաս կեանք,
Քո կարնարոյր լոյսն անո՜ւշ
Կաթէ ակռի իմ հոգւոյս։

Դու այս տխուր աշխարհին
Սեւ գիշերին ես հոգին,
Սիրես դու ալ ինձ նման
Թախիծ ու սեւ գերեզման...։

Ծոցն ի կապոյտ երկնքին,
Ատղերը բեկէ կը շինին,
Իսկ իմ աչերս արցունքոտ,
Մնան տեսոյդ միշտ կարօտ։

Ծարէ՛ փայլիր իմ լուսնկան,
Ծոցէն յերկնից կապուտակ,
Ու երբ դնեն գիս սեւ հող,
Կարի վրաս լոյսդ ու շող։

ՄԵՂՐԻԿ

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ *

ԵՆՉՊԷՍ կատարուիլ պէտք է Լաֆօնթէնի թարգմանութեան մը քննադատութիւնը, թարգմանութիւն՝ որու մեծամեծ դժուարութիւնները չէ թէ միայն չուրանար Պ. կրիտիսը՝ այլ մանաւանդ ապացուցանել կ'աշխատի իր բովանդակ ճիգով.— այն քանի մը սին բծախնդրութիւններո՞վ՝ որոնց բոլոր անճարակութիւնը ցուցուցինք, և որք եթէ իրենց ամբողջութեանը մէջ ճշմարիտ իսկ ըլլային՝ իրր ոչնչութիւն մը պիտի նկատուէին Լաֆօնթէնի հայերէն «պատկառելի» հատորին ստուար տարածութեան մէջ։ Այլ անոնք գործին իրական արժէքը նուազեցնելու տեղ՝ կ'աւելցնեն միայն։

Զարմանալի՜ բան. Լաֆօնթէնի անմերձենալի դժուարութիւններն ընդունիլ և հաչակել յօժարակամ, զան «մրցման» մը դնելու հարկ իսկ տեսնել չառագոյն թարգմանութիւններ ունենալու» յոյսով, և միւս կողմէ չնչին և անտեղի խծբծանքներով՝ եղածը՝ որ չատ է եղեր, պախարակելո՞ւ նըլլել։ Ինչ հակասութիւն, ինչ անիրաւութիւն. արդէն հակասութենէ և անիրաւութենէ դուրս ի՞նչ կը տեսնուի Մալհասեան անորակելի շահատակութեան մէջ։

Եւ միթէ զայս ըրած ատեն՝ մեր թարգմանութենէն լաւագոյն բան մը կը դնէ՞ ընթերցողներու աչաց տակ, ինչ որ իր քննադատութեան ամենէ զօրաւոր՝ ամենէ շօշափելի փաստը պիտի ըլլար, և որու բացակայութիւնը խծբծած գործին իր տեսակին մէջ չառագոյնն ըլլալը կը հաստատէ միայն։

Այո՛, իր կողմնապահ և յոյժ վիճելի հեղինակութեան վրայ կոթնած՝ կը զրէ թէ Գէորգ Հիւրմիւզեան գերապայծառը՝ թարգմանիչ Լաֆօնթէնի կարգ մ'առակներու՝ «իր ճշմարիտ բանաստեղծի ներշնչումով կ'ոգեւորէ եղեր իր զրածները,» որոնց «գրաբառախառն բացատրութիւնները» հաճելի չերեւիր սակայն մեծ քննադատին։ Այլ եկո՛ւ տես որ անոր մեսանակի թարգմանութիւններէն ոչ մէկը կը դնէ մեր որ և է մէկ թարգմանութեան քով՝ որպէս զի իրր բաղդատութեան եղր ծառայէ, որպէս զի ակնյայտ տեսնուի թէ թարգմանիչը «մինչև ո՞ր աստիճան հասած կամ մնացած է իր նպատակին, կամ թէ ո՞ր աստիճան հեռու մնացած է անկէ։» Միակ աղաւելութիւնը զոր կը յիշէ՝ այն է եղեր թէ կաթնավաճառ Բեռոէթը

* Սոյն յօդուածին առաջին մասը հրատարակուած է Մասիսի 9 և 16 Յունիս թիւերուն մէջ։

(Բեռլի գրիցէ՛ը, Պ. Մալխաս), մենք կաթնավաճառ Շուշան ենք դրեր, այնինչ հայ ականջներու անծանօթ ու հետեւապէս փոքր ինչ խորթ անուն մը ծանօթ անուան մը գարնելու մեծ մեղքը (crime) գործեր ենք, անոնց՝ որ արդէն ֆրանսերէնի մէջ ալ դոյութիւն ունի բարեբաղդաբար. ասկէ զատ՝ ուշինչ։ Ալ դիակ՝ և հիացի՛ր, սիրելի ընթերցող, թէ Գերապայծառին կռմէ այս Բէռլէթ անունը պահուիլը միայն փիլիսոփայական ի՞նչ խորունկ դիտողութեան մ՚առիթ կ՚ընծայէ խեղճ թեներով միշտ բարձրերը թռչող մեր խմաստուն բանագատին։ «Ըստ իս, կ՚ըսէ, ասի կրկին ապացոյց է («կրկին ապացոյց է» ի՞նչ ըսել է) թէ անցեալ սերնդի մեր մանեկապիրները յաճախ աւելի նուրբ ! ! ! ճաշակ ունէին։ Ո՜հ մե՜ծդ Մալխաս...[1]։

Ասկէ զատ մեր թարգմանութեան մէջ շիւղեր փնտռող անհեթեթի բմախնպիրը կ՚ըսէ. «Գէորգ Գերապայծառի մասնակի թարգմանութիւնները որ և է դիտողութենէ զերծ չեն կրնար նկատուիլ անշուշտ, բայց ասոնց արդարացումն ալ, կասկցնէ, այն է թէ աւելի հետևողութիւններ են քան թէ բառական թարգմանութիւններ։»

«Անմանկի և անման» ճանչցուած Ազակախօսին հետևողութիւնները—թէև իր այնքան սիրել կարծած հելինական իմաստներն ու ձևերը յայտնապէս զոհուած լլլան, հոգ չէ—առանց մէջտեղ էակ հանուելու, իրր արդարացուցիչ փա՞ստեր ծառայեն հարցաքաւ և հաւատարիմ և այս պատճառաւ իսկ անհնազանդ ընթերցողին և կնճռոտ թարգմանութեան մը դէմ . . . ։ Ի՞նչ արդար գատաստան և ընթացք՝ որ Պ. Մալխասէ մը միայն կրնայ սպասուիլ։

Պարտաւորէմ կը յայտնէ նաև թէ «իր վաստիճ ամենէ աւելի հաւնած է եղեր Աճէմեանի թարգմանութիւններուն, թէև փոքրաթիւ

---

[1] Պ. Ջօիլը— կը մոռնայինք գայթ ըսել— ոչխիշ առաւելութիւն մ՚ալ կը գտնէ Հիւրիւզի թարգմանութեան մէջ՝ որ կարճատիճ համար ainsi troussée և հանգրհամաձեւ (հանգրհամաձեւն է՞նչ է, Պ. Մալխաս, հանգրհամաձեւ ըսէք, այս ո՞րքան անհնարին էք ինչպես ֆրանսերէնի նոյնպես ձեր մայրենի լեզուին անգամ) դրեր է և ոչ թէ «այսպես սարքուած» ինչպես ըսած ենք մենք։ Միա՛յն էք, Պ. կրիտիս՝ որ խծբծանքի որ և է ասիր չէք ուզեր փախցնել, այդ իսկոյն հանգրհամաձեւ չնշանակեր բնաւ։ Էյ արդեն ի՞նչ ըսել է՝ «ձղտագոյն է հանգրհամաձեւ». կա՛մ մեկն է ձիշդ և կա՛մ միւսը, այդ ո՞րքան կ՚անգիտէք բառերու ձշգրիտ նշանակութիւնը. «որոտաչռինդ քահքահի» առիթ մ՚ալ այս է անշուշտ. . . ։

թէև գրաբառախառն»։ Մեր մասին թէ այդ գրաբառախառն յատկութիւնը՝ որ միւս կողմէն ատանաւորի թարգմանութեան գծուարութիւններն անդրան կը դիւրացնէ՝ մանաւանդ երբ հետևողութեան ազատութիւններն ալ իրեն ապաւէն ունի, քննադատին գերիվեր հմտութեան և փորձառութեան առջև ուղիղ արդիւնական գործ մ'են՝ բնացած ըլլայ՝ այդ չգարմացներ մեզ. կը զարմանանք միայն թէ փուճ շաղակրատութեանց և իմաստակ թշնամանքներու տեղ ինչու և ինչպէս այդ առակներէն ոչ մին իր ընթերցողներուն առջև չկրնար Գ. Մալխաս՝ որ միւս կողմէ հիներու քով ուղիղ նորը ճաշակ կը գտնէ, քան թէ նորերու, հետևապէս և Գ. Ագէմեանի քով։ Եթէ Գ. Ագէմեանէ ցոյց արուելիք առակն իրական գերազանցութիւն մ'ունի՝ գէթ մերն ալ պիտի երևի իր ուրացուած հարազատ՝ թէպէտ խառնարկ՝ արժանիքով [1]։

Լաֆոնթէնի ամբողջ թարգմանութիւն մը կայ Գ. Մատաթիա Գարալաշեանի ձեռքով կատարուած՝ կարծենք 1894 ին, և որ իր հրատարակուած ժամանակ Արևելքի էջերուն մէջ, մերինին նման կրքոտ յարձակման մը նշանակ եղաւ՝ թերևս ուղիղ գօրաւոր գէրերով, և հաշակուեցաւ իբր «անթիւ սխալներով» արատաւորուած. բծախնդրութիւններ մեծ մասամբ։ Կը յիշենք թէ անուանի հայկարանր երկար պատասխան մը գրեց՝ որ Արևելքի ընդարձակ էջերուն մէջ վեց անգամ շարունակուեցաւ. անկոզմնապահութեամբ, թէպէտ քննադատութիւնը յիշեալ թերթի երկու թիւերը գրաւած էր միայն, քանզի յարձակման մը պատասխանը փաստաբուն ուղիղ յառաջաւմ կ'ենթադրէ միշտ։ Այդ՝ «անմեան քննադատը անտարբեր կը մնայ եղեր այդ գործին առջև, ինչ որ ալ ըլլայ անոր առուելութիւնը, քանզի գրաբառ գրուած է», կ'ըսէ։ Ինչ կ'ըսէք ցուցուած սա անհերքելի պատճառին։ Այլ ընդհակառակն հետևողութիւն չեղող այդ գործն էր՝ զոր իր ծանր ուշադրութեան առարկայ ըրած պէտք էր մանաւանդ մերինին դիմայ հանել, քանի որ ինք իր կողմէն մէկ փորը առակ մ'իսկ թարգմանել չկրնար բազպատութեան ծառայելու համար։ Երիտասարդ գրագետ մեծ «ա-

---

(1) Մեր կրիտիքը կը յայտնէ նաև թէ Աղ. Փանոսեան ալ «մեկ աւելի յաջող բարգմանութիւններ ունի Լաֆոնթենի առակներուն» որք կ'երևի թէ հետևողութիւնեներ ալ չեն։ Թեպետ չենք տեսած զանոնք՝ այլ տարակոյս չունինք թէ մեր յարգելի բարեկամն իր արտակարգ տաղանդով, քաջ ճզոտւագիտութեամբ և իր մեքոջ աշխատասիրութեամբ կատրող է անշուշտ մեզմէ յառաջոյն պայմաններու մէջ Լաֆոնթենի գործը բարգմանել։

ռաւելութիւն » կը համարի անշուշտ ազակներուն անչանգ հանգամանքը և հայ. ազատ տղաչափութեամբ յօրինուածքը, և ասոնցմէ մէկ մասին տասնվեցտարեան չափով թարգմանութիւնը, ինչ որ հարկաւ իր ձեռնհաս, լուրջ, ճաշակաւոր տեսութեամբ շատ աւելի համապատասխան կը գտնուի սիրեցեալ հեղինակին պիւրասահ, գողտրիկ ոճին։ Այլ ինչ կարող ենք ըսել երբ անմատչելի քննադատը « բանաստեղծական զեփիւռ » գտած է նաև Գարագաշեանի թարգմանութեան մէջ՝ ինչպէս կ'երեւի բացայայտ և առանց որոյ « առաւելութեան » իր քուէն անշուշտ պիտի զլանար շնորհել անոր։ Նա իր այնքան անգոսնած գործին հետ կը մերժէ՞ յաջողագոյն մը բազդատութեան դնելու, այս պատճառաւ որ « գրաբառ » է եղեր այն։ Պարզապէս ծաղրելի չէ՞ այս՝ թէպէտ թերևս ոչ զուրկ նշանակութենէ։ Պ. Մաղխաս իր անակնունելի առարկութեամբ այնքան անհեթեթ է՝ որքան պիտի ըլլար որևէ գրաբառեան մը՝ որ իր դիրքին մէջ չյօժարէր պարսաւած դրաբառ գործին հետ բազդատութեան դնել մեր թարգմանութիւնը՝ որու « առաւելութեանը » համոզուած ըլլար, մի միայն սա պատճառաւ որ աշխարհաբառ գրուած էր այն՝ որու առջև ինք « անտարբեր կը մնար »։ Մաղխասեան տրամաբանութիւն կամ աւելի ճիշդ խուսափանք ու կեղծիք այս ալ . . . ։

* * *

Հիմա գանք ուրիշ կարևոր կէտ մը քննելու, ըսել կ'ուզեմ կարծեցեալ գրաբառին մէկ նոր մարը ջնջելու, սրբելու. քանզի « մրուէ՛, մրուէ՛ մ'չտա, միշտ բան մը կը մնայ » խօսքին լաւ համոզուած ըլլալ կ'երևի Պ. Մաղխաս։ Իր կարգ մը խօսքերուն համփոփումը սա է թէ « արուեստագէտի նրբութիւն » չկայ եղեր մեր թարգմանութեան մէջ՝ ուր « բանաստեղծական նուրբ զեփիւռ » մը չփչեր եղեր. վերջապէս մէկ խօսքով՝ առանց բանաստեղծական ներշնչի այսինքն առանց բանաստեղծ ըլլալու՝ գործ մը թարգմանել եւեր ենք « գիրք մը գրած ըլլալու անզուսպ մարմաջով » քանզի « անոնց մէջ չենք երբէք որք կրնան բարձրանալ արուեստաւորի պիրքի »։ « Արուեստագէտի » ըսէ՛ք, Պ. Մաղխաս. « արուեստաւոր » artisanն է. ինչպէս ձեր գաղափարներն՝ նոյնպէս և ձեր բառերն ալ շփոթ ու սխալ են յաւէտ։ Եթէ Ձսուած մի արասցէ՝ բառագիր մ'ըլլայ՛ք՝ խառնակութիւններու բաւիղ մը պիտի գարձնէիք հայ լեզուն՝ զոր քաջ ճանչնալու երևոյթ չունիք բնաւ։

Դուք, Պ. կրիտիս, զմեզ անուանարկելու « անզուսպ մարմաջով » բառեր մը կ'ըսէք, այլ ձեր ըսածը դուք ալ չգիտէք։

Ի՞նչ րրած ենք մենք, աննման Լաֆոնթէնի քնաչաուկ «զեփիւռին» մեր առագաստները բացած՝ աշխատած ենք որքան հնար է — և ամենազուարճ գործ մ'էր այս՝ որու համար մեր ոտանաւորները *հինգ — վեց* կաղապարէ կ'անցնին — , «բանաստեղծներու ամենէն ինքնատիպին» ամենաիրուն դրոշմը և անոր իմաստներն ու նուրբ բացատրութիւնները պահել իրենց ամբողջութեան մէջ։ Բառականապէս յաջողած ենք այս սահագին ձեռնարկի մէջ. That is the question։ Կը համարձակինք հաւատալ այդ բանին նոյն իսկ ձեր կատարած անխիղճ խծբծանքներու շնորհիւ, որոնց մէջ հազ ու ուրեմն երկու — երեք իրաւացի կէտեր կրցանք նշմարել. բոլոր ճ ոցեալը ոչնչարանութիւն և լրջութենէ զուրկ փուճ սրախօսութիւններ՝ որք «ընթերցողը կրնան զուարճացնել, այլ ոչ երբէք շահեցնել դատ մը» երբ մանաւանդ անիրաւ է այն՝ իր էութեան մէջ։

Եթէ մեր խղճամիտ թարգմանութեան մէ՛ջ որու այդ հանգամանքն ինքզինքնիդ մանալով դուք ալ կը խոստովանիք, Լաֆոնթէնի բանաստեղծական հարազատ զեփիւռը կը փչէ՝ (հարկաւ այնքան՝ որքան կրնայ փչել թարգմանութեան մը մէջ և այն ալ Լաֆոնթէնի զեփիւռը), աշխարհի մէջ ուրիշ որ և է մահկանացուի մը բանաստեղծական որ և է զեփիւռին ի՞նչ հարկ կը մնայ ա՛լ, քանզի ոչ ոք կարող է հաւասարիլ անհաւասարելի Լաֆոնթէնին, ճշմարտութիւն՝ որու ամենէ յառաջ դու՛ք պէաք էիք համոզուած ըլլալ, ո՛ տարօրինակ հիացող բանաստեղծին եղական հանճարոյն։

Մենք մեր ֆրանսերէնի բառականաչափ հմտութեան վստահ՝ որ մի նեղանաք՝ ձերինէն դոնե՛ քիչ մը բարձր է, տաղաչափական օրէնքներու փոքր ի շատէ տեղեակ՝ որոնց հակառակ արուեստական ոչինչ թերութիւն կրցաք գտնել ձեր պրպտուն բծախնդրութիւնը (արդէն ձեռնհասութեան նշոյլ իսկ չէք ցուցներ այդ ճիւղի մէջ), և այս նպաստաւոր պայմաններու միացուցած «մեծ համբերութիւն մը (որու վկայ է ուրիշ երկարագի կարևոր աշխատութեանց հետ՝ երկուտասանամեայ տաժանաց արդիւնք մեր ֆրանսահայ բառարանը), դանդաղ գործունէութիւն ինչպէս նաև խստապահանջ կանոնաւորութիւն մը», ձեռնարկեցինք այդ գործին՝ որու բոլոր դժուարութիւնները ձեզմէ սորվելու պէտք չունէինք, և թարգմանեցինք Լաֆոնթէնէն երկու հարիւրի մօտ առակներ՝ նպաստաւոր թէութիւններու տակ, անհատն աշխարհաբառով և *յանգաւոր*՝ և յաւէտ հաւատարիմ հնդինակին, քանզի ձեր անիրաւ թծախնդրութիւնը ոչինչ արժէք ունին։ Այլ թարգմանութիւնս բնագրին *տեխական* բոյրը չունի եղեր. *չգիտէ՞ք*, Պ. *կրիսխ*, թէ թարգ-

մանութիւնը «օթոցին ընդլիակողմը կը ներկայէ միշտ, (թէպէտ մերիներ դատուեցաւ իբրև հնար եղածին չափ յաջողացող մը), և ասոր այսպէս ըլլալը ընդունուած է ամէն տեղ և ամէն ժամանակ՝ առանց այս մասին Սերվանդէսի առաջին անգամ տուած վկայութեան հարկ մը կենալու։ «Թարգմանութիւնը, կ'ըսէ Պուասթ՝ ֆրանսերէն լեզուի տիեզերական բառագրքի մը հեղինակ, առ առաւելն պատկեր մը կրնայ ըլլալ փորագիր, գոյներու խառնուածը (coloris) անշնամանելի է, և այս՝ Լաֆոնթէնի գոյներու խառնուածը»։ «Թարգմանութեան մ'իսկական արժէքը անոր հարազատութեան մէջ է» (չէ՛ թէ համեմատաբար ոլորին հեռուղութեան) կ'ըսէ Մաֆէի՝ տեսակ մը հանրագիտարանի նշանաւոր հեղինակ, և այս հարազատութիւնը, Պ. Մալիաս, ձեր խծբծանքներու շնորհիւ պայծառապէս հաստատուեցաւ հայ գրական աշխարհի մէջ։ Traduttore, traditore ծանօթ խօսքին ամենէ քիչ արժանին իմ գործս է, «խղճամիտ» գործ մը՝ ինչպէս գիտէք։

(Շարունակելի) Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ՊՈՂՍՈՑ ՍԵՂՄՈՆԸ

Գովելի ձեռնարկ մ'էր որ ըրին Պօլսոյ օտար և տեղացի նկարիչները, կազմակերպելով իրենց գործերէն՝ ցուցահանդէս մը, փոքրիկ սալոնը Բերայի։

Մուտքը ձրի է և սակայն մտնելու համար դիմողը պէտք է ունեցած ըլլայ քառի մը, ցուցահանդէսի ժամանակցող արուեստագէտներէն միոյն ստորագրութիւնը կրող։

Հակառակ գարնանային եղանակին, ամպոտ ու մռայլ առաւօտով մը կամուրջէն կ'ուղղուիմ դէպի Բերա, և ահա կը հասնինք Լպծնի հանրածանօթ patisserie'ն — ժամադրավայրը Բերայի նրբաճաշակներուն — որու ճիշդ վերը, առաջին յարկը կազմուած է Սալոնը։

Մտնենք։

* * *

Սալոնը կը կազմեն երկու սրահներ, մին շատ փոքր, միւսը երկու բաժանումներով բազմատարած բաւական ընդարձակ։ Պատեբէն կախուած են այլ և այլ իւղանկարներ, ջրանկարներ ու բաւիղէ պատ-

կերներ և գծագրութիւններ; սիրուն ոսկեզօծ շրջանակներով ու իրենց ամրողջութեամբը ակնախտիղ պէսպիսութիւն մը ի յայտ բերելով։

Սկսինք մեր պատկերը, միևնոյն ժամանակ պզտիկ ծանօթագրութիւններ ընելով ցուցադրող արուեստագէտներու ու արուեստադիպուհիներու անուններուն շուրջը։

Ահմէտ Աքի Բաշա, աշակերտ կիւսթաւ Պուլանժէի ու Ժէրոմի, գրած է մէկ պաշտանակար և երկու nature morte, որոց մէկը շատ յաջողապէս կը ցուցընէ կիսովին կարուած սեխ մը։ Գիծ ու գոյն հաւասարապէս յաջող։

Տ'Ուրանցա Բաշա.—(երաժշտապետ կայսերական Պալատան) ծնեալ ի Մատրիտ, աշակերտ Բալմարոլիի, ունի երեք պզտիկ բայց շատ սիրուն գործեր, երեքն ալ tambourin ներու վրայ նկարուած, որոցմէ մին շատ յաջողած կը ցուցնէ կնկան մերկութիւն մը, աւելի մը երկար կոթին վրայ պլլուած որ օդին մէջ դէպի վեր կը ճախրէ, մինչ անդին, սև ու մթին ամպի մը տակէն սահմռկուր սատան մը իր դէմքը կը պարզէ։

Աստիղ Պէյ.—Պոլսոյ գեղարուեստից վարժարանը աշակերտած՝ ցուցադրած է 7 գործեր, որոց վրայ կ'արժէ խօսիլ, երեք nature morte, որոց երկուքը բաւթէլով, յաջող արտայրութիւններ են։ Ճեմոյ intérieur մը, արևելեան արդուզարդով սենեակի մը ներկիսը, պատուհանէն անգին կը տեսնուի ծովը, վոսփորի յատուկ կապոյտով ծով մը։ Իսկ միւսը Իտալիոյ երկրէն sceine locale մը որ մկրտութենէ վերադարձող պարզուկ ու գեղջկական խմբակ մը կը ցուցնէ, և չատոյ պաշտանակար մը, թէպէտ քիչ խնամով աշխատուած և սակայն գոյնի ճշտութիւնը ներել կուտայ այս թերութիւնը։ Հոն կը տեսնենք ձոր մը, ուսկից վարիա ու աղատա ջուր մը կը հոսի, ժայռերու մէջէն օձապատոյտ, երկու կողմը, բլուրներու կողին վրայ տերևաթափի դալկութեամբ ծառեր, և երեք գիւղացի կիներ՝ փայտեր շալկած անտառէ կը վերադառնան և որոցմէ մին ոտքը կը դնէ այն փայտեայ խարխուլ կամուրջին վրայ, որ ձորին երկու կողմերը իրարու կը կապէ։ Ամենէն վերջինը և աւելի յաջողակը, կը ներկայացնէ մի ուրիշ պաշտանակար. « Après la pluie »։ Դիտողը իրաւցընէ տեսնել կը կարծէ անձրևէ վերջ, լեռներու ու ճամբաներու վրայ խոնաւութենէ առաջ եկած սևութիւնը, թրջած կանանչներու վրայ փայլփլող վերջին կաթիլները չուրերուն, ծառեր՝ որոց տերևները յոգնութիւն մը կը մատնեն անձրևի հարուածներէն վերջ, հոս ու հոն ցրուած ամպեր՝ որոց մռայլութիւնը կը ցուցընէ թէ դեռ չէ անցած բարկութեան ժամը, հոսող հոն տալարներ ու

արձաններ, որոնք անյապ գոհունակութեամբ մը կը հնձեն թարմ կանանչը մարգագետնին. ի մի բան, ճշմարտապէս բանաստեղծական գեղջկականութիւն մը, շատ կիրթ ու շատ յաղող գոյներով կեանք առած, և այնքան յանկուցիչ որ՝ հակառակ փողոցին մէջ անցուդարձող ժխորին ու կառքերու ալմուկին, որոնք քեզի կը յիշեցնեն թէ եռուզեռուն կեանքի մը մէջն ես, իրապէս պաշտպան համայնապատկերի մ'առջև գտնուած ըլլալու պատրանքը կ'ունենաս։ Բայց, այս ամէն գեղեցկութեան մէջ, չդիտեմ ինչպէս կրնան սպրդած ըլլալ լճակին մէջ ծուռ ու մուռ կերպով պատկերացող երկու ստուերները, եզերքը կախող գեղացի աղջկան ու ծառի մը կոճղին։

Պօճ.— Թուլուզ ծնած և Լէօն Գոնիէի աշակերտած՝ գրած է երեք նկարներ որոնցմէ մին տուէ portrait մը, միւսը «sous les bois» անուանական մը, երկուքն ալ հաւասարապէս բաւական յաջող և երրորդը «Retour de Thessalie», վերջին Թուրք և Հելլէն պատերազմէն էջ մը ուր կը տեսնուի յաղթական բանակէն մաս մը, հեծելազօրաց գունդ մը, որարշաւ ու փոշիներու ամպերուն մէջ, գլուխըն ունենալով Լիմէմ Բաշան ու իր ստորակաս բաշաները, որոց ամենուն ալ դէմքերը որոշ կերպով կը ճանչցուին։

Պէլլօ.— Վենետիկ ծնած ու նոյն քաղքին պարոցէն ելած, ունի 17 գործ, ամէնն ալ Լրտներկ, իտալացւոց յատուկ նրբութեամբ և կատարեալ կերպով յաջողած։ Շատ գեղեցիկ գործեր են «Թրքական գերեզմանատուն մը», «Վոսփորի վրայ ձկնորսութիւն», «գիչունները վրանը», յետոյ «Հիւսիս»ը՝ ուր ձմեռը աւեր կը գործէ, և «Հարաւ»ը՝ ուր հրատոչոր երկնքի մը վրայէն արեը մարը կը մանէ հրաւառ ու արեւագոյն։

Ժօրժ Կէն.— Բարիզ ծնած ու նոյն քաղաքի գեղարուեստից վարժարանէն ելած, գրած ունի մի միայն երեք նկարներ, որոց երկուքը étude ներ, տարբեր դիրքով ու տարբեր դիմագծով, երկու կանացի գլուխներ։

Տիկին Կապրիել Տըղավալլէ.— Վալանսիէն ծնած ու Գաբրիէլ Տիւբանի աշակերտած, ցուցադրած է 6 գործեր, որոց հինգը բաւական մին դէմք մը և միւսները տեղային դաշտանկարներ մեծաւ մասամբ Պէօյիւքտէրէյէն։ Արհեստի կատարեալ հոլ մը չը կայ։

Հ. Տըղավալլէ.— Րէմս ծնած և աշակերտ Բարիզի գեղարուեստից վարժարանէն, ունի 6 դաշտանկար, որոց երկուքը՝ բաղդատաբար յաջող գործեր են։

Տէլլա Սուտա Պէյ.— Պոլիս ծնած և Բարիզաբնակ, աշակերտ Լէֆէպրի և Պէնժամէն Գոնսթանի, 4 աշխատութիւն, որոց

մ'կը ծագիկնկար, երկուքը պիմանկար և մէկը գաշտանկար՝ «en Bretagne», բաղդատաբար յաջող։

Օրիորդ Ֆասրիժծի.— Բարիզ ծնած ու այդ տեղի գեղարուեստից վարժարանէն, ունի երկու կրօնական պատկերներ, երկուքն ալ մէջակ գործեր։

Սրեժևանս Ճարլեթթի.— Մոնթավայր՝ Սեզանիկ, զպրոց՝ Նաբօլիի վարժարանը, ունի 4 նկար, որոնցմէ «Five o'clock»ը յաջողութիւն մ'եղած է, գոյն ու գիծ՝ հաւասարապէս կատարեալ։

Օր. Քաշիա Ձօրա.— Մակեդոնիա ծնած, Միւնիխի վարժարանը աշակերտած, Պոլոյ արուի նկարիչներուն մէջ կարևոր դիրք ունեցող տպագրատուր արուեստագիտուհի մը։ Ցուցադրած է 13 գործեր, որոնցմէ «Portrait de l'ame»ը գոյնի ներդաշնակութեան տեսակէտով առաջնակարգ գործ մը կրնայ համարուիլ։ Ճեպ, կանացի կիսադէմք մը՝ բասթէլով, որու վրայ լոյսի անկեանց effet մը կը տեսնուի։ Եւ յետոյ «Au repos»ն, ուր կը տեսնենք դաւառացի կայտառ ու կարմրերես ծերուկ մը, տարիներու ծանրութենէն ուժ, լի օրուան աշխատութենէն յոգնած ու ննջելուէն նեղուած վիզտիան արձարանի մը ապտակ աթոռակին վրայ, ջուրի ու խոհանոցի առարկաներ մ'առջև։

Հր. Ձօրձաս.— Բօ ծնած աշակերտ է Քերեսօնի։ Դրած է 4 նկար, որոնցմէ մին, նրբին ու մեղմ գոյներով «ծովեզրեայ քնկնիքը» մ'է։

Օր. Լ. Կասպուցցի.— Աշակերտուհի Պէլլօյի ու Վալէրիի, ունի երկու գաշտանկար, զրկով շինուած բայց գեղեցկօրէն գծուած, որոնցմէ մին — իր տեսակին մէջ հաղարերորդ անգամն ըլլալով զուցէ — կուգայ վերստին ցուցընելու անուանի Ֆռանսարաքիի տեսարանը։

Խալիլ պէյ.— Պոլիս ծնած ու Բարիզ աշխատած, աշակերտ Ժէրոմի ու Պուրդուաւի։ Ղրկած է 9 նկարներ, մեծաւ մասամբ գեղանկարներ։ Իր գործերուն վրայ շատ արոշ կ'երևինն, կատարեալ արուեստագէտի մը հետքերը։ Գոյներու ճոխութեան մէջ կ'երթայ ճաշակ մը կը տիրէ։ «Route d'Alemdagh»ը, որ կէսօրուան կիզիչ հանդպալմներուն և տեղ տեղ շուքերու տակ կը ցուցընէ ուղի մը՝ երկու կողմի կանաչութեանը մէջ, «Retour des chèvres»ը, որ անտառի մը մէջ՝ լրիվումաւորին ետ դառնալութեանը ու աշնան դեղնութեանը տակ կը ցուցընէ հովիւը որ փարախը կը վերադառնայ իր այծերով, և յետոյ «Attente»ը, որ չարձակ անտառի մը մէջ, խոտ ու բորի և վայրենի ճամբու ընդի մէկ ծայրը սպասող կընկան մը առուները կը ցուցընէ, կատարեալ կերպով յաջող արուեստիներ են։

(Սեացնալը յաջորդիւ)

Ս. Ը.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻ ՄԻՋՈՑՈՎ

ԻԳԱԿՕՑԻ մէջ հանրային դպրոց մը մանող աշակերտին բարձրութիւնն ու ծանրութիւնը կը չափեն միշտ։ Անոր տեսողութեան, լսողութեան և թոքին կարողութեան աստիճանը կ'սահմանեն։ Ասի յոյժ տարօրինակ գործողութիւն մը կ'երևի. այսուհանդերձ ատոյգ է թէ այս քննութիւնները կը կատարուին Շիքակոյի պէս յառաջադէմ քաղաքի մը դպրոցներուն մէջ, նորամուտ աշակերտներու նկատմամբ։

Բ'ժիշկները կը պնդեն թէ դպրոցի մանկան ուղեղին ամբողջ մեծապէս կ'ազդուի իրեն ֆիզիքական վիճակէն։ Ան պարագային ներքև, դիւրին է տեսնելը թէ ջղային և կիսադրգիռ աշակերտ մը, անկարող է պարապելու իր դասերուն այն յարատեւութեամբ որով կը պարապի առողջ և կորովի մանուկը։ Ֆիզիքական զննութիւն մը ի յայտ կը բերէ այս յատկանիշները և կարող կ'ըլնէ վարժապետն ուսումնասիրելու իր աշակերտն ու դիտնալու ճշդիւ թէ ո՛րքան կրնայ յառաջանալ առանց մանկան առողջութեան վտանգելու կամ անոր ջղային դրութիւնը ծանրաբեռնելու։

Նախ մանկան հասակը կը չափեն թէ՛ յատին և թէ՛ նստած։ Երբ աղյ մը քննութեանց սրահը մանէ կը խնդրուի իրմէ որ ելլէ փոքրիկ բեմի մը վրայ, որուն եռակը կը գտնուի աստիճան մը նշանագծերով, որպէս զի չափեն անոր բարձրութիւնն ըստ Պէրդիլօնեան դրութեան։ Հանճարեղ փոքրիկ գործիք մը կը չափէ կօշկանց կրունկներուն թանձրութիւնը։ Ասի կը հանուի ամբողջէն և տղուն ճիշդ բարձրութիւնը կը գտնուի։

Ճաշօրդ գործողութեամբ ծանրութիւնը կը հասկնան։ Ան՝ չափողութեան նման իմաստով կը կատարուի և արդիւնքը կը նշանակուի իւրաքանչիւրին ծանօթատետրին վրայ։ Երրորդ քննութիւնն յոյժ նորութիւն մըն է որ կը կայանայ թոքին այժն հասկնալու մէջ։ Գործիքն որ ամենուն աչքին փոքրիկ կազապարի մը պէս կը թուի, ծանօթ է իբր շնչաչափ գործիք։ Թերթամետաղ գլանէ մը կը բաղկանայ գոց մէկ կողմէն և բաց միւսէն՝ որ մխրճուած է ուրիշ ջրալից գլանի մը մէջ։ Քննուող աշակերտը կը շնչէ ճկուն խողովակի մը մէջէն, մխրճուած գլանին մէջ փչելով։ Թոքին այժը կը նշանակուի գլանին բարձրութեան համեմատ։ Նոյնքան հոգածութեամբ կը քննուի նաև աչքին տեսողութիւնը։ Ան մանաւոր պարագային մէջ փորձերը ճիշդ նման են հասարակ ակնարոյժի մը կատարածներուն։

Մկանանց այժն որոշելու փորձը զարմանալի է։ Ասի կը կատարուի աշակերտը գնելով կապարազնդակով լի փայտեայ փոքրիկ

չիշերու շարքին առնել։ Ասոնցմէ մէկ մէկ հատ առնելով իւրաքանչիւր ձեռքին մէջ, կը հարցուի թէ ո՛րն աւելի ծանր է։ Ապա կարզը կուգայ ունկնդրելու որ լսողութիւնը փորձելու համար փոքրիկ և հանճարեղ գործիք մըն է։

Սակայն ամենէ հետաքրքրաշարժ և ամենէ նուրբ գործիքն էրգոկրաֆն (ergograph) է, գիւտը Իտալացի Բրօֆ. Ա. Մօսկի։ Այս եզական գործիքն իսկոյն կը յայտնէ չլսային տղան, դիւրագրգիռ ոդան և աշխատութեան անկանոն ընդունակութիւն ունեցող տղան։

Աշակերտին բազուկը կը կապուի յենարանի մը, և մատանց մին հաղորդակցութեան մէջ կը դրուի տղուն ետին առ հարիւր ծանրութիւն ունեցող կշիռքի մը հետ՝ զոր տղէն կը խնդրուի 45 անգամ վերցնել մէկուկէս վայրկեան մէջ։ Թուաբաղ թղթի պատառի մ'ու գրչի մը միջոցաւ տղուն ֆիզիքական վիճակին արձանագրութիւնը կ'ստացուի։

Կ. Պոլիս Թրգ. Ն. Պ. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ

ՍԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍՏՆԵՐ

ՀԱՐՍՆՅՈՒ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒ

ԱՂՋԻԿ. — վատահ ըլլալով որ ոչ հարիկ ու ո՛չ մարիկը հետևեալ խրատներէն ո՛չ մէկը քեզի տալու համար երբէք այնչափ խելացի չպիտի ըլլան, արդ ես, առանց քու հայրդ կամ մայրդ ըլլալու և առանց՝ անոնցմէ աւելի կամ նուազ խելացի և կամ աւելի կամ նուազ ապուշ ըլլալու յաւակնութիւնը ունենալու, « պարտ յանձին կը համարիմ » ասել քեզի հետևեալ մէկ քանի խրատները, զոր կը պատուիրեմ տղէկ մը միտքդ պահել, եթէ կուզես կուրծք ասլ . . . « կեանքի պայքարներուն »

* * *

Երիտասարդի մը հետ խօսած առենդ բնաւ անոր երեսը մի՛ խնդար, որովհետև այն առեն կ'ստիպուիս կրկնել Մալիէրին հետ.

— J'ai ri et me voilà désarmé !

Եթէ զրամօժիտ ունիս, ազածիդ չափ սիրաբանէ, որովհետև այն առեն ոչ ոք քեզ կ'այպանէ։

Նայէ՛ որ ամէն երիտասարդի կողմէ սիրուիս, բայց գուն մի սիրեր, մինչև որ շատ ուզեղ բան է սեռնալ օրիորդ մը . . . օձիկը բռնկցուցած։

Բայց, եթէ հակառակ իմ պատուէրիս, օր մը ո՛և է մէկը սիրելու ամենամեծ ցաւագարութիւնը զործես, նայէ՛ որ սիրես երեսառարդ մը որ չըլլայ ոչ վարչապետ, ոչ խմիչքի, ոչ ալ դրագէտ, որովհետև այս երեք պարագաներուն մէջ ալ չես կրնար երջանիկ ըլլալ, որչափ ալ ձեր սէրը . . . տաք ըլլայ։ Մէկ բառա՛վ, Չանա՛ սիրել մարդ մը որ գեղարուեստէ զատ, բոլոր . . . ափեզարուեստները մշակէ։

Չանա՛ վրդպ ամէն բան զարյացնել . . . բացի առարկելդ։

Եթէ կ՚ուզես ապագային հանգիստ կեանք մը վայելել, Չանա՛ . . . երէցկին ըլլալ։

Սիրոյ բաղդատական քերականութիւնը (Այտենանինը չէ) երկու գլխաւոր գլուխներու կը բաժնուի՝ խարել ու խաբուիլ, առաջինը՝ ներգործական, իսկ երկրորդը՝ կրաւորական. նայէ՛ որ միշտ առաջինն գլուխը ուսումնասիրես։

Եթէ կուզես ամուսնական անդորրութիւնդ ապահովել, խոհեմ պատուիրէ ամուսնիդ որ սենեակ մը Ճոնաչէ առաջ քիչ մը . . . հոգոյ։

Երբ երեկոյթի մը մէջ գնուիս ու փոփաքնա պարիկ, պարէ բոլոր ուզած պարերդ . . . բացի valse էն։

Պարուզի մը մէջ կամ չափազանց տաք սենեակ մը երիտասարդի մը հետ շատ երկար առեն գլուխ գլխի մի՛ ձգար, եթէ չես ուզեր եաքին . . . զղջալ։

Ամուսինդ լրջօրէն ընարէ, որպէս զի չսխալիս որ մէկ քանի ա՛հա վերջը . . . Աստուծոյ գութածը՝ մարդիկ մեկնեն։

Սիրոյ բանաստեղծութիւն ըսուածին վրայ բնաւ մի՛ հաւատար, որովհետև սիրոյ մէկ հատիկ չափազանց տաքնակ ու չափազանց ոչ—բանաստեղծական նպատակն է՝ ապուշներու ահագին թիւին վրայ մէկ քանի հատ ալ . . . աւելցնել։

Միշտ կարճ շրջազգեստը նախընտրէ, հոգ չէ թէ քանդն ալ թեակոխած ըլլաս. բայց, ո՛չ թէ սիրուն արտնքներդ ցուցադրելու համար, այլ . . . մայրերուն հարցո՛ւր։

Ամուսնութենանդ առաջին մէկ քանի տարինեերուն մի՛ բազձար երբեք զաւակ ունենալ, յաջորդ մէկ քանի տարինեերուն ալ ամուսինդ պիտի չուզէ, և անկէ եաքը եթէ գուն ու ամուսինդ ալ ուզէք Նոնոշիկ զաւակ մը ունենալ. . . ոսան պիտի չուզէ. . . հայր ու մայր ունենալ։

Տարիքդ Թո՛ղ ըլլայ միշտ անփափոխ։

Իտէալդ՝ մանկիթաթուրայի վաճառականն մը։

Նպատակդ . . . ոչինչ։

Ե. ԹՕԼԱՑԱՆ

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ԵՒ ԲԱՆԱԳՈՂ

Ամ ա մը քրիստոնեաներ բարեկենդանին՝ ինչպէս և Հրէաները փուրիմին կը ծախին, պիտակներ կը պարէն, որով իրենց իսկութեան հետ անոնց ալ կը փոխեն, այս կերպարանափոխութեան նպատակն է խնայողութիւն, ամենէ չայոդուած ծնողը այն է որ ամենէ աւելի կը խնայեն, այս միակ նպատակով մարդիկ իրենց կոչումին ու հաշակին պրակտ ապացոյցը կ՚ուտան, կան որ իշխանի, զօրավարի, հին սպայի դիւցազներու կերպարան կ՚զգենուն, ամանք մինչեւ իսկ մարտիկներ կ՚ուղուղներ կը հարթեն, կայ պատահարով մ՚ալ որ անասուն ձանձրոյթ մի ուսի՝ անի, մինչեն տարիներու մէջ այդ պատահարը պիտակատուներու մեծամասնութիւնը կը կազմէ։

Ծանրքին կրնաք թէ իրաքանչիւր մարդ անասունի մը կը նմանի, և իրաւ, շունի, կատուի, օձի, ջորիի, ըռւի, կովի են. պիմքեր կը պատան բնակրութեան մէջ,— առիւծ, գառնուկ, աղաւնին հազուագիւտ են հիմա, վարդը, գայլը, պուէլը, բազմաթիւ ներկայացուցիչներ ունին—, ուրեմն անիրաւ չէ կարծել որ իրաքանչիւրին բնական կոչումն է որ տարին անգամ մը իր մայր կինոգանիին գործնական պատկերին կը մուէ պինքը, օրինակի համար, կը տեսնես մէկը որ կովի նմանին պատկեր մը անցուցած է իր գլուխը, ուրիշ մը օրանկուտանկի, ուրիշ մը ոչխարի, և այսպէս բազմաթիւ կեն անիներու համիրաշխ բնակրութիւն մը կը պատի, կը վազեն հրապարակներու վրայ, ամէն մէկ իր բոլոր ձիզը թափելով որ իր կերպարանած անասունը բնական և իրական շարժուձեւերով ներկայացնէ։

Բայց մարդկային այս այլափոխուած տարուան մէջ օր մը մինչեւ կիանք ունի, յետոյ անոնք խնամուելով անասունութիւնը վերանին կը ծպտին մարդու կերպարանքով։

Ծպտումի այս պայմանները միօրինակ չեն տակաւին այլափոխման ուրիշ պարագաներու մէջ, կերպասանութիւններ մինչեւ մեծ խնամութիւն ունի բարեկենդանի պիմախաւորութեան հետ, տակէ տուրբ բոլորովին տարբեր տրամաբրութիւններով հիմնուած է տարբ իրաւունքներ իրագործելու նպատակութեան օրինքը։ Գեղը երբեք չպարտներ գոյնին իր տիրոջ, ինչպէս բարեկենդանի ազգիկը կը նեսչ իր տարատարը, վահանն ու նիզակը, և կերպասանը բնիկն եան իր աւազան անունով կը յորջորջուի։ Ակսիլով Նորբէատեան հօնայի առակներէն մինչեւ Հիւկ Կ՚ոտնատուները հայերէնի գարնեցիով անունց տակը հեղինակին վերապահուած գիծին վրայ իրենց անունները

նշանակողներէն և ոչ մին չէ խոստովանած հրապարակաւ իր բանագողութիւնը, գոնէ բսելով որ կատակ մ'էր ըրածը։

Ուրեմն մեծ զգուշութիւն պէտք է բանագողը բարեկենդանի առնասունին հետ չշփոթելու համար, առաջին նայուածքով այս կրկին դասակարգի տարբերութիւնը թէպէտ խիստ անշան կ'երեւի, սակայն երբ խնամով քննութեան ծպտումներու եղանակն ու պայմանները՝ պիտի տեսնենք թէ մին միւսէն անհամեմատ կերպով տարբեր բաներ են։

Այս չէ սակայն բանագողութեան օրէնքը, օրինակի համար,— կը շեշտեմ այս օրինակի համար ը, և կ'աղաչեմ որ առ այժմ ոչ ոք իր վրան չառնէ օրինակները—, կը տեսնես մարդ մը ուղտի հասակով, հոյաշէն քթովով, առատ ու խառն յօնքերով, որ երբ որպիսութիւնդ հարցնէ կը կարծես թէ հոգիդ պիտի առնէ, ու երբ ձեռքդ թոթուէ՝ ոսկորները կը դղրդին, որու բսլանդակ խմացական կարողութիւնը հայհոյանքով կ'արտայայտուի, և ահա այդ մարդը օր մը յանկարծ կ'ստորագրէ այնպիսի տողերու ներքև որոնք կը յիշեցնեն Լամարթինը, Միւսէն, Ժօրժ Սանը են, տողեր՝ որ ուղղուած են չընազ սիրուհիէն գեղանձն սիրահարին։ Ապին կը տեսնես բառբաք շէնքով կարճահասակ երիտասարդ մը, այնքան բարակ, այնքան վարտ ու փոքրիկ որ՝ փոխանակ հասարակօրէն 3—10ի միայն 2—30 մեթր քաշմիրով կարելի է պատել իր ամբողջը, որ շատ չխօսիր, վասնզի խօսիլ չգիտէ, ցերեկը չերեւար, իրիկունը ղղյիկներու յատուկ ժամին դուրս կ'ելլէ և սպասուհիներու խօսք կը նետէ, օր մ'ալ յանկարծ իր ստորագրութիւնը կրող յօդուածներ դուրս կուգան, որոնց յատակագիծը, ձևն, ոգին կը կազմեն վիրգիլիոսի դիւցազնականներ, Պօսիւէի դամբանականներ, Ռասինի թատերգականներ, Սրհնեբերի փիլիսոփայականներ են, են։

Թէ այս օրինակներէ որու կը յարմարի Դ. Խաչկոնց,—չգիտեմ, միայն այսքանը գիտեմ որ իր տեսակին մէջ նորութիւն մ'է գլխովին, ամենէ քաջասիրտը, կատարեալ դիւցազն մը, որ ուրիշներու պէս օտարին նմանած կամ թարգմանարար բան մը սեպհականած չէ, այլ հայ վարպետի մը ուսումնասիրութիւնը * իր ամբողջութեամբը իւրացուցած, կարժէր որ ճանչնայի գինքը, վասնզի պատմութեան մէջ հազուագիւտ անձնաւորութիւն մը լինելու չափ կամ աւելին ըրած է, ու եթէ առիթը ունենամ բանագողութեան վրայ երբեմն գրելու՝ այժմէն կ'զգամ Խաչկոցն իրեւ հերինակութիւն մը յիշելու պէտքը։

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

* Տես Ա. Մարտի թիւ 13, երես 552։

ՃԵՐՄԱԿ ՈՒ ԱԵԻ

ՄԷԿՊԻ ԿՍՑԻՔ . . .

«—Պ Ի Տ Ի չախչախեմ, պիտի խայտառակեմ ամեն անոնք որ ճամբուս վրայ խոչընդոտ ըլլալ ուզեն, է՛հ, անմիտները, չհասկցան դեռ գրչիս սրութիւնը, գաղափարներուս վհուկութիւնը և գրելու արուեստիս ուժգնութիւնը . . . ողորմելինե՛րը . . . : Եւ կ՛կատղիմ, կրակ ու բոց կ՛շնչեմ քանի կ՛մտածեմ որ աննշան անձեր, որոց անունը իսկ չեմ կարող մտքիս մէջ պահելու հանգուրժել, որ վարժատունէն նոր ելնող պատանիներու նման ոյժ ու կարողութիւն չունին գրիչը բռնելու, համարձակին իմ կուռ ու հոծ, բեղուն ու իմաստալից յօդուածներս քննադատելու, ապուշնե՛րը. . . . : Եւ ինչո՞ւ կարևորութիւն կուտամ, ահա այդ չեմ կրնար ըմբռնել, պէտք չէ պատասխանել, բայց եթէ չպատասխանեմ՝ ի՞նչ պիտի մտածեն ընթերցողները, ամենէ աւելի խմբագրապետը ի՞նչ կարծիք պիտի կազմէ ինձ նկատմամբ:

Եւ կ՛մտածեմ, գլուխս կ՛ճմթեցնեմ իմ գրչիս, խորհելու աստիճանիս հաւասար կարողութեամբ մէկը գտնելու, Թող ըլլայ այն հին կամ նոր ղէմքերէն, ոչ ոք, ո՛չ ոք, վնտռէ՛, պրպտէ՛, ո՛վ որ կրնայ չէ թէ ինձմէ բարձր, այլ ինձ հաւասար կարողութեամբ մէկը ցոյց տալ, պատրաստ եմ գրիչս կոտրելու և ալ բնաւ չբևեռելու հրապարակին վրայ: Իրաւ, դեռ հազիւ երկու յօդուած գրնցի, բայց արդէն հռչակաւոր եմ, ամէն կողմէ շնորհաւորականներ կ՛ընտանամ, հիացում, ապշութիւն կ՛պատճառեմ և ամեն խմբագիր կ՛աղաչէ, կ՛պաղատի որ իր թերթին մէջ բան մը գրեմ, մրոտեմ, ինչ կուզէ ըլլայ, վերջապէս տող մը. բայց անոր ալ պարմանը պիտի գտնեմ, այցաքարաս տալել պիտի տամ մէն մի թերթի ճակատը, որով թէ՛ խմբագիրը գոհ պիտի ձգեմ և թէ՛ ընթերցողի ճաշակին, ականջին ներդաշնակութի՛ւն մը պիտի տամ անուանս ընթերցմամբ: Ո՜ւֆ, չեմ կարող ամենքն ալ գոհացնել, չեմ կրնար տաս կաոր ըլլալ, ձեռք մը ունիմ որ գրիչ մը միայն կրնայ բռնել, թէև յորդահոս են գաղափարներս և կ՛ժայթքին մտածումներս գանկէս դուրս:

Կ՚բարկանան շատեր իմ անհատականալի ոճիս և մանուածապատ նախադասութիւններուս վրայ, բայց բուն իսկ անոնց մէջն է իմ արժանիքը, փառքն, հպարտանքը, զրկիլ՝ անիմանալի, հարուածել՝ անհնազ, շարադրիլ՝ նոր օրինակ ոճով մը։ Պէտք էր որ հարիւր տարի ետք այցելէի աշխարհ, տես այն ժամանակ ի կենդանութեան իմ փառացս պատկերու հիւսուիլը և իմ անձիս հանճարի կերտուիլը չքեղ արձաններու կանգնումն տեսնելու անպատկան երջանկութիւնը պիտի ունենայի, բայց աւա՛ղ ներկայ սերունդը տգէտ է, տուտ է, անհանգանալի ոճի մը արժէքը, բուն իսկ անոր տակ սքօղուած վհուկիզմը, թաղուն հայեցակէտը չկրնայ, չմբռնիր, մե՞ղք, մե՞ղք աշխատութեանս, ամենքն ալ պարտպի պիտի երթան, լէն կ՚մխիթարուիմ, լէն կ՚սփոփուիմ, ասկից շատ տաբրիներ ետք, ապո՛, պիտի փնտռեն զիս և պաշտեն ու գնորդուրան յօդուածներուս վրայ, պատարագներ ու խնկարկութիւններ պիտի մատուցանեն յիշատակիս, որ անշիջանելի, անմեռ պիտի ճեպ, քաղ կ՚գրամ, սէրիմ այլ մտերիմ վեհի նախազգացումը։

Բայց գործի սկսիլ պէտք է, պէտ երկու, երեք յօդուած կ՚գրեմ և անոնց պէմ հինդ, վեց ընդ իմաստուն յօդուածներ, կամ ճիշտ չէ ըսել, բարբանչանքներ կ՚ներան, պէտք է պատատխանել, բայց, նախ նախ պիտի ըլլամ, որովհետև մեր համրակ մ՚է, միտքը խեզճ վարմանկտ մը, բուֆ, երբորդը անհնշան խմբագիր մը, չորրորդը կարճամիտ գաւառացի մը, իսկ հինգերորդը գառամած ծերունի մը, միտն պիտի բանեմ որ ապուշ մ՚է, մէսեն ապէտ մ՚է, անոր տխմար մը, տասր մտրացկան մը և պիտի պրկեմ այսպէս անոնց լորցանքատ շրմունքին գոլոս խռիմփած անիրաւ ու անպատկառ յարձակումները. . . ։ Ապո՛, կ՚գրամ մեծամիտնս և ինձ զէմ մաքառիլ փորձուներու պսպիկսիմիքը. . . ։ Մի՛ծ, մե՞ծ եմ, ամենի, ահարկո՛, սուր, հատու, միրնոզ. . . ։

* * *

Ապո, այո այսպէս է մե՞ծ, մե՞ծ են ներկայ յօդուածագիրներուն ոճը, յոխորտանքը, արհամարհանքը, զգուանքը յայտնելու միշտ և ամեն պարագայի հակամէտ, ծուռ աչքով նայելու մտքին՝ խիստ ճոր-

պիկ, ամբարտաւան պատասխաններ չարագրելու մէջ շատ յաջողակ, և իրենց տարօրինակ գաղափարներն առաջ քշելու կէտին ծիծաղկոտ՝ ամէն անունց նկատմամբ որ խղճալի ու անմարսելի գտնեն իրենց գրչի ցափրատուրները։

Այս ո՛վ պիտի ըլլայ որ եղեր իրեն չհաւնիր, այն պարապ գլուխ վարժապետը մա՞րդ է, թէև ժամ.նակին նոյն այդ չհաւնած վարժապետին պէտք ունեցած ըլլայ իր խակ միտքը ու ուղեղը կրթելու, կազմակերպելու համար, խակ հինները, թո՛ղ, ա՛լ անոնց խօսքը ընենք կ'արժէ՞, մեռան գացին կամ փոսին եզրը՝ այսօր վազը պիտի գլորին, անոնց վրայ մտածողները գեհենի հուրին կամ հաւաստացնութեան խարոյկին արժանի են։

Նո՛ր, միշտ նոր, ահա այն աղաղակը և դոռ ու զոչումը զոր կը լսենք բաւական երկար մրնջոցէ ո՛ի վեր։ Բայց այս վերլուկին այնքան կարևորութիւն տեղ չկայ, ամենէ զարմանալին և տարօրինակը այդ նորահաս գրչակներու անբարտաւանութիւնն է, ո՛վ որ իրենց համամիտ չէ, ո՛վ որ իրենց գրածէն քան մը հասկցած չըլլալը կ'համարձակի հրապարակաւ խոստովանիլ, ո՛վ որ քրքիջ մը արձակէ անոնց վրայ, ազատուած չմնար, ամենէ համբակը, ամենէ ողորմելին և մարդկանց չեմարին է, հեռաւոր ակամայ, լռելի, հնշմամբ տակ պէտք է հիանալ, գովել և որքան ալ անհաս՝ մարսելի հոչակել։

Բայց ինչ յանցանք կամ ոճիր գործած է ընթերցողն այդ շըփացած լեզուներու վայնասունը մեկ ընելու, ո՞վ տուած է իրենց այդ իրաւունքը հրապարակը գրաւելու և իրենց քմահաճոյից գործիք ընելու ընթերցող հասարակութիւնը, որու մեղքերու շատութիւնն է թերևս որ կ'գատապարտէ զինք այդ նորելուկներու առաջի և Տան-Քիշոտական բարբանջանքներուն ունկնդիր ըլլալու։

Բարելոնի խառնակութեան պատմութիւնն աւանդութիւնը բնած է մինչև մեր օրերը և պիտի տանի աւանդէ մեզմէ հազարաւոր տարիներ յետոյ, բայց վախ մ'առնի՛մ որ,—սար երկին որ այդ վախը իրականութիւն չդառնէ և տարիներու հոլովումը քող մը թողու նեղկայ հայ գրական և հրապարակագրական խառնակ գրութեան վրայ,— անոր արձագանգը չաւանդէ յաջորդ տարիներու և չըսուի

Թէ հայ անուանուած ժողովուրդ մը Բրիստոսի 1901 Թուականին և 20 րդ դարագլուխին իր լեզուն չէր հասկնար և մէն մի պրիչ շարժուղ իրեն առեղծած յատուկ լեզուն ունենալուն, հասու ըր մ'ալ որ բոլորովին արտակերպ այլասեռումով մը և ոտքս անհետացած նկրտումներուն վրայէն։

Չիարծուի թէ դուշակութիւն մ'է ըրածս, ո՛չ, այլըրան յառաջ երթալու ոչ յանդգնութիւնը ունիմ ու ոչ կարողութիւն, առօրեայ դէպքեր ու խոհիրներն են որ յուսահատ կ'ընեն զիս և այնքան յոռետես եղած եմ որ լեզիս կ'պատառի՝ երբ նոր հրատարակ եկող գրքի մը առաջին յօդուածը կ'անտեսեմ որ, վօլկը Սբօլթի պատմած կրկէսներու մէջ սուսերամարտութեան կամ նիզակամարտութեան պատրաստուող ախոյանները իրենց հակառակորդներու մեծամարտի ասպարէզ կարճլուն կ'նմանին, և ահա այս առթիւ է որ վախը կը բռնէ զիս, եթէ մէկը դնալի և երթէ պատասխանէ անոնց, ինչ պիտի ըլլայ հետևանքը, անվերջանալի, անհատնում դրամարտ մը որ կրնայ ամիսներ տևել, ինչպէս հանդիսեցանը շատ և շատ անդամներ։

Բայց այս ամենու օգուտը, այս ամենէ ժողովուրդին և գրականութեամբ զբաղող ընթերցողին քաղելիք դասը, ինչ պիտի ըլլայ, ահա այս տեղն է որ կ'տատանիմ և բարեյաջող լուծում մը գտնելու չեմ յաջողիր։

Աւելի յաջո՞ղ օրերու սպասել հարկ է արդեօք, այս ամէն տարօրինակութեանց վերջը գտնելու յոյսով, թէ պիտի գտնուին տալնը սպասելու որ այդ երևութապարտ գրիչները քիչ մը ժանդոտին, քիչ մը հինանան, որպէս զի իրենց երևութապարտական վառ ոճերը մեղմի, հանդարտի և լրջանայ, բայց կ'նմ մ'ալ կայ որ անհետանալի չէ, այսինքն կան բնաւորութիւններ որոնք որքան մեծնան, հասունանան, միշտ մանկիկ կ'մնան, միշտ երես առած տղու մը հոգերը կ'պահեն, որովհետև իրենց երևութապարտ տարիքին արդիւնքները զուրկ ցմահ այդ բնորոշ նկարագիրը իր բացակայութեամբը կ'արտայայտեն անոնց չհասցած ևսկն . . .։

ՆՈՒՐՀԱՆ

ԹԷ ՈՐՔ Է ՈՒՂՂԱՑՆ*

ՀԱՅՈՑ, Յունաց և Հայ–Հռովմէական պատրիարքներու այցելական բանաձեւութեանց մէջ մեզ ասացուածներն Մայրաքաղաքի հայ և հոյն իսկ օտար Թերթերու դիտողութեանց և մեկնաբանութեանց հետաքրքրեցան և ոմանք չըսուզուեցաւ թէ ո՞րն է ուղիղն։

Յունաց Պատրիարքն էր խօսքն ուղղելով Հայոց Պատրիարքին՝ պատմելէն կը յայտնէ Հայոց «Աչն պատուոյն և յարգանաց հաւատ, զոր կը ցուցնէ եկեղեցեաց Մօրն՝ Քրիստոսի Սուրբ և Մեծ Եկեղեցւոյն Յունաց» (Նէ՛ս Սմիրնի Յունիս 23։)

Հայոց Պատրիարքն, Հայոց Պատրիարքարանի մէջ խօսած ճառին մէջ, կ՚ըսէ Յունաց Պատրիարքին.. «Ձեր Սրբազնութեան այցելութիւնն պարտաւորութեան այցելութիւն մը չէնք համարիր, այլ այցելութիւն հօր մը իր որդւոց»։ (Ազդարար Յունիս 23)։

Հայ–Հռովմէականաց Պատրիարքն Թրքերէն լեզուաւ խօսելուն առթիւ յայտնած է թէ՝ «Դ՚բաւ չը խօսիր Հայերէն լեզուն» (Ազդարար Յունիս 23։)

Ինչպէս կը տեսնեն ընթերցողք, շատ պարզ են Պատրիարքաց խօսքերն, բայց թէ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ հոգին է, որ կը խօսի, թէ լո՛կ մարմն, հին մարմն, այլ ընթերցողաց խելամտութեան կը թողունք, իսկ մենք մեր կողմէ կը յայտնենք թէ Ընտանի վարդի վայրի վարդն աւելի հոտ ունէր քան թէ Ընտանի վարդն, որ թերեւս սաւառնի մէջ ճեպով լսես արև տեսած չէր, որ հոտ տանէին։ Այդէն տարօրինակ չէ՞ վարդին տալ ընտանի մականուն, որ աւելի կենդանական յատուկ է։

* *

---

* Ջաղաքիս Յունական լրագիրներէն ակնարկուած պարբերութիւններն բարգմանելով հաղորդած է մեզ յունագէտ ազգայինս մը ի հրատարակութիւն հանելուձ իր դիտողութիւններով։

Ծ. Խ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Զինու կողմ եւրոպական զօրքերու յառաջկոչումը թէեւ կ'շարունակուի, բայց անդ տիրող կացութեան նկատմամբ ամէն օր կ'ճանչնին որքան անստոյգ նոյնքան ալ հակասական լուրեր ու հեռագիրներ։ Ամենէն վարդագոյն կ'ներկայացնեն ներկայ կացութիւնը եւ ամեն բան անդորր ու հանդարտ, ուրիշներ ոչ այնքան լաւատես՝ մշուշապատ հորիզոն մը կ'տեսնեն Զինու ապագայի նկատմամբ եւ մինչ մինչ երկիւղներ կ'յայտնեն քրիստոնէից ապահովութեան դէմ սպառնացող։ Սակայն եթէ կայ իրական լուր մը այս ալ տուգանքի անվերջանալի խնդիրն է, որու շատ անգամներ կարգադրուած լինելը հաղորդուեցաւ, բայց տէրութեանց անհամաձայնութեան պատճառաւ դեռ բանակցութեանց մէջ կ'տարուբերի։ Գերմանիոյ կայսեր որկրեւելք պատգամաւորութիւնը՝ որ պիտի գայ ներում խնդրել գերմանի դեսպանի սպանութեան համար, ճամբայ ելած է ամսոյս սկիզբը Բէքլինէ Պերլին ուղեւորելու համար։

Իսկ Դրանսվալի պատերազմի վրայ նոյն միօրինակ հատ ու կտոր տեղեկութիւնները կ'ճանչնին, անպակաս են անծնատուր եղող, սպաննուող ու գերի բռնուող Պօէրներն, այդ պատերազմն՝ ինչպէս ուրիշ անգամներ ալ կրկնեցինք՝ տվորական պատերազմի վիճակէն ելած ուշեալի ապստամբներու կռիւ մը կրնանք անուանել, քանի որ՝ ինչպէս Զօր. Պօթա յայտարարած է՝ Պօէրը փոքրիկ ջոկատներու վերածուած պիտի աշխատին կարելի եղած նեղութիւններն տալ Անգլիացւոց, առանց պահակազօրքի մը վրայ յարձակելով, անդ երկաթուղւոյ գիծ մը աւերելով, ուրիշ տեղ մը երկաթուղին օդն հանելու աշխատելով, հետեւապէս հակառակ Անգլիոյ մէջ գումարուած հակակառավարական մրնչնկին՝ որ ազատական կուսակցութեան խորհրդարանի անդամներէն ալ ատենախօսներ ունեցաւ եւ որ քողոք մ'էր այդ Անգլօ–Պօէրական պատերազմին, կառավարութիւնն Լօնտոնի Լորտ քաղաքապետի գումարած մրնչնկով անգամ մը եւս կ'հաչակէ իր ծրագիրն՝ այս է Պօէրները քոլորովին ընկճելու հաստատ որոշումն, եւ այդ հակառակ կուսակցութեան խլրտումն իբրեւ Պօէրներու քաջալերութիւն մը եւ հակառակական ցոյց մը նկատելը ուղղակի կ'պատասխանէ առաջին գումարումին։ Մնաց կորմէ Անգլիոյ խորհրդարանի մէջ ազատական կուսակցութիւնն՝ որ գրեթէ կազմալուծուած եւ

ներեւակէս անպետ ու անորոշ վիճակի մը ենթակայ դարձած է, վերջին ճիգ մը կ'ընէ երկպառակութիւնն իր ջանի մը նշանաւոր անդամակիցներու մէջէն բառնալու եւ այս մտօք գումարում մը տեղի կունենայ ուր կ'հրաւիրուի կրկին նախկին պետը Սըր Հէնրի Կեյմպըլ Պէնրմէն։ Բայց ջանի որ նոյն կուսակցութեան մէջ երկու ծայրայեղ ձգտումներ կան որոնց գրգիռ կը լինի Հարաւ–ափրիկեան պատերազմը,— որու անմիջապէս վերջ մը տալու կուսակցութիւնը մշակ կողմէ, իսկ զայն շաղունակելով աւելի լայն առանձնաշնորհումներ տալով Պօէրներն սիրաշահելու կողմնակիցներն միւս կողմէ չեն կարող իրարու մօտենալ, — այնպէս կ'երեւի որ իրենց այս վերջին գումարումը զգալի մերձեցման մը արդիւնքը չպիտի յառաջ բերէ։

Ֆրանսայի Ժերակոյսը քանի մը նիստերէ յետոյ վերջապէս մեծամասնութեամբ կ'քուէարկէ ու կ'ընդունի Միաբանութեանց ծրագրին քննութիւնը եւ ջանի մը անհնչան փոփոխութիւններէ յետոյ կ'ղրկէ Երեսփոխանական ժողովին որ ներեւս առանց առարկութեան վաւերացնէ, այսպէս կրօնական այն ամէն միաբանութիւններն որոնք առանց արտօնութեան կ'գործեն Ֆրանսայի մէջ, պիտի ստիպուին կամ փակել իրենց հաստատութիւնները եւ կամ կառավարութեան դիմել արտօնութիւն ձեռք բերելու համար, եւ իրենց այդ դիմումներն ազատ պիտի լինի Երես. ժողովը ընդունելու եւ կամ մերժելու. այս ծրագրի դէմ ֆրանսական շատ թերթեր հակառակ կ'գրեն եւ մինչեւ անգամ կ'հաստատուի որ Պապը ֆրանսական կառավարութեան բողոքագիր մը ղրկած է քննադատելով այդ քուէարկուած ծրագիրը։ Իսկ Ֆրանսայի հանրային կարծիքը զգալի է այժմ ընդդիմելու նաւերու խնդրոյ եւ վերջերս կատարուած ծովային ռազմախոռներու առեն ընդդիմելու նաւի մը գաղտնագողի զրահաւորի մը դէմ յայտնակումին մեծ եւ թերեւս չափազանց կարեւորութիւն կ'տրուի օրագրութեան կողմէ եւ իբրեւ մեծ յաղթանակ մը կ'հռչակուի։

Գերմանիա՝ նոր կորուստ մը կունենայ յանձին նախկին նախարարապետ եւ արտաքին գործոց նախարար Հոհէնլէ Իշիլինգֆիւրսի որ սրտի կաթուածէ մը յանկարծամահ կ'լինի եւ որու յիշատակագիրները թողած լինելու լուրը թերեւս ստուգուի երբ՝ ինչպէս կ'տեղեկագրուի՝ հրատարակութեան տրուին։

Միացեալ Նահանգներէ հեռագիրներ կ'գուժեն անդ սոսկալի տաքնն առթիւ տեղի ունեցած մարդկային կեանքներու կորուստներն որ ըստ ոմանց մինչեւ 8–900 հոգւոյ կ'հասնի, ա-

մաթիկեան լրագիրներ երկար տեղեկութիւններ կ'հաղորդեն այս անհնարագրելի տագի մասին եւ երկարօրէն կ'խօսին անոր վրայ եւ թերեւս այսքան զեղծումներ չպիտի ընէին եթէ այդ մարդկանց կորուստը յառաջ եկած լինէր պատերազմի մը առթիւ, որու մէջ անձի կորուստը անբնական լինելէ խիստ հեռի կ'երեւի ներկայ լուսաւորեալ կոչուած դարասեռոջին մէջ։

ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՆԻՒԱՒԻՆ, *որ Իզմիրի արուարձաններին Գարաթաշի եկեղեցւոյ տակն է, թէ՛ Իզմիրեն եւ թէ՛ ուրիշ արուարձաններին հայ ժողովրդեան ստուար բազմութիւն մը եկած էր յիշեալ եկեղեցին ներկայ գտնուելու հանդիսաւոր պատարագին զոր մատոյց Տէր Տ. Աշոտ Արքազան եւ աւուր պաշտամի խառոց մը խօսելով հոգեւորապես մխիթարեց բարեպաշտ ժողովուրդը։ Պատարագի յաւարտումեն ետք պատարագիչ Արքազանը զգեստաւորեալ խաչանշանական եւ դպրաց դասին հետ եւ երկաթ ժողովրդեան ներկայութեանը կանոնական արտառոյց արարողութեամբ կատարեց նորոգ կառուցանելի գանգակատան հիմնարկէքը, որու շինութեան նախաձեռնարկ եղած է նոյն հիմն Աշոտ Արքազան գիտիլի Քաղ Խորհրդոյ պաշտօնեաներ եւ ժողովրդական նուիրատուներ։ Թէեւ հիմնարկէքի հանդէսը կատարելու համար Քաղ. խորհրդոյ կողմէ հրաւիրուած էր Ամեն. Ս. Առաքելոյ Հայրը սակայն անձնական տարութեան պատճառաւ չկրցաւ պատասխանել այս հրաւէրին։ — Այս առթիւ ուրախութեամբ կ'լսենք թէ Գարաթաշի Մանկապարտէզին յատուկ շինիւ մը կառուցման սիրտ ձեռնարկուի ի մօտոյ վարժարանի կից մեկ գեղեցիկ վայրի նոյնպես Աշխատասիրաց Ընկերութիւնը, որ Մանկապարտէզի խնամակալութիւնեւրեն կը բաղխանայ, առաջիկայ կիրակի՛ ի նպատս Մանկապարտէզի գրօսական հանդէս մը պիտի կազմակերպէ՝ վարձելով Համիտիէ ընկերութեան շոգենաւներեն մին եւ ծովային պտոյտ մը կատարելով դէպի Թօշա։*

Տօքթ. Սիմոն Սպարինայի.— *Ուրախութեամբ կ'ծանուցանենք թէ բաղաքիս հայ բժշկական դասին վրայ նոր անդամ մը եւս աւելցաւ, այն է մեր ազնիւ բաղաքակից Տօքթ. Սիմոն Սպարրայի որ իր բժշկական ուսումը յաջողութեամբ աւարտելէ յետոյ ի Մոնբելիէ՛ վերադարձած է այժմ իր ծննդավայրը ի գործ դնելու իր փառուկ եւ օգտակար արուեստը։ Տօքթ. Սիմոնի ներկայացուցած Թեզն նիւթն է La peste en Asie Mineure, զոր յատուկ տետրակով մը տպագրել տուած է եւ որ կ'խօսի ժամանակի ծագման, գործած աւերմներուն եւ զանազան երկիրներ, որու մէջ երեւման վրայ այլեւայլ թուականներու մէջ, ինչպես նաեւ միեւնոյն համաճարակին տարածման ընթացքներուն եւ անոր դէմ*

տարուելիք նախագգուշութեանց մասին: Տեսակցին սիրգը կայ ինոր յառաջարան մը որու մէջ յարգելի Sofpորը իր շրջեռնակարութիւնը կ՝յայտնէ իր մեծանուն բժիշկ-ուսուցիչներուն, իսկ վերջը դուռած է բժշկական երդմնագիրը:— Ի ուրախ կ՝խնդակցինք մեր հայրենակից Sofp. Սիսոն Ասարքալիի իայշուն յաջողութեան եւ ինայոյս ենք որ ձեռնահասորեն սիտի գործադրէ իր բժշկական տաղանդը յօգուտ տառապող մարդկութեան եւ մասնաւորապես իր տնմակիցներուն:

Կամոնագրութիւն Ս. Փրկչի Հիւանդանոցի.— Այս անուանով 56 հիւրէ բաղկացեալ եւ մասնաւ տյագրութեամբ տեսրակ մը հրատարակած է Պօղոս Ս. Փրկչեան հիւանդանոցի Պատ. Հոգաբարձութիւնը, խմբագրուած նոյն հաստատութեան բժշկապետ Sof Ն. Տաղաւարեանէ եւ վաւերացուած Ազգ. Կեդրոնական Խորհուրդին: Կանոնագրութիւնը բաժնուած է հետեւեալ գլխաւորագրութեանց. Ա) Վերին Մասին (Հոգաբարձութիւն, Ներքին մասնակցութիւն. Գրասենեակ հոգաբարձութեան). Բ) Տնօրէնութիւն (Տնօրէն, Բնակիչ եւն.). Գ) Հիւանդասենեակներ (Հիւանդանոց, Ծերանոց, Ուռանոց, Որբանոց, Մուտարան). Դ) Հիւանդասենեակի Օգնականներ (Դեղարան, խոհանոց. հանդերձատուն եւն.). Ե) Պաշտօնէից մասին ընդհանրապէս. Զ) Անյետնելիութեան. Է) Վերջնութեան: Հիւանդանոցի գանագան մասերուն վրայ խօսելու առթիւ յատկորեն կ՝զննէ հիւանդաց, պաշտօնէից, տեսչին, բժշկական մասնինոյն եւ հիւանդներուն պաշտօնն ու պարտաւորութիւնը. Կործին առանդնութիւնը շատ խնամով եւ ձեռնհասորեն պատասխանած է եւ երբ պարտադրուած ողջախոհ տառադրութիւններ նշիւ գործադրութիւ՝ տիպար Հիւանդանոցի մը կատարելութեան կրնայ հասնիլ Ազգին մարդասիրական տունը, թեեւ կան ինչ ինչ աւելորդ եւ անգործադրելի տառադրութիւններ որոնք սակայն ոչինչ կ՝պակասեցնեն ամբողջ գործին արժէքն ու անոր հեղինակ Ազնիւ Sofp. Տաղաւարեանի անձիսնելի ձեռնհասութեանն:

Ալիշանեան Աբրիամեան.— Անցեալ տարուց վերջին երկրորդ մէկ Կեդր. Ուսումն. խորհրդոյ դիւանապետ Աղիսանեան եփ. Աբրիամեան (եղբայր Մեծ. Մեսրոպ Տիգրան եփ. Աբրիամեանի) տեսի հիւանդութեան մը հետեւանքով յանկարծամահ եղեր է նոյնիսկ իր պաշտօնատեղւոյն մէջ 45 տարեկան հասակին. հանգուցեալը 20 տարիէ աւելի յաղնիսորեն եւ արդիւնաւորապես պաշտօնավարած է Ազգ. Պատրիարքարանի մէջ իբր Ուսումն. խորհրդոյ քարտուղար, ինչպես նաեւ վերջերս Տեսչական խորհրդոյ քարտուղար: Կ՝թողու այրի մը, երկու տղայ զաւակներ եւ ծերունի մայր մը: Իր գնացքը, հանդիսաւորութիւն եւ դիւրահաղորդ բնաւորութեամբ անկեղծորեն սիրուած ու հանդիսարութիւն գրաւած էր թէ՛ իր պաշտօնակիցներուն եւ թէ՛ քաղաքական շրջանակներուն: Յուղարկաւորութեան տխուր հանդիսաքը կատարուեր է վայելուչ շքեղութեամբ որուն մասնակցեր են

եպիսկոպոսներ եւ վարդապետներ, Պատրիարքարանի պաշտօնեութիւնը, Ուսումն. Խորհուրդը, Բաղ. խորհրդոյ անդամք, ինչպես նաեւ մասնոյ հետեւողական եւ քարեկամաց ու ծանօթներու բազմութիւն մը. բազմաթիւ ծաղկեպսակներ ղրկուեր են դագաղին վրայ. պատրաստական խօսքեր կ՚ընեն Գերապ. Եպս. Սրբազան եւ մասնաւորներ կ՚ընդունին Գերդ. Ս. Հայր. Ներկայացուցիչներ կան Ս. Էջմիածնի, Պատրիարքարանի եւ Ազգ. գերագոյն ատեանի կողմէ: Մեր անկեղծ ցաւակցութիւնները՝ մեր սգակիր պաշտօնակիցին՝ Տիգրան եփ. Աւետեանի:

Տիարպեքիրի տեղապահը Ս. Տ. եզեկ. վրդ. ինչպես կ՚ծանուցանեն Պօլսոյ Ազգ. թերթերը հասեր է Պօլիս եւ առանց ժամանակ կորուցնելու շատ ու շատ ևսպասաւոր տեղեկութիւններ տուեր է Կրօն. ժողովին իր վիճակին կրթական. տնտեսական եւ այլ խնդրոց մասին եւ արժանացեր է Ս. Հարց գոհունակութեան եւ գնահատման, որոնք փափաք յայտներ են որ Գ. Արժանապատուութիւնը մի քանի ամսուան օդափոխութենէն յետոյ վերադառնայ իր վիճակը՝ շատ առաջնոյն հոգատարութեամբ եւ հոսքը որու այլեսւս սրբելի ու հատակելի եղած է եղեր իր հնգամեայ բարեփ պաշտօնավարութեամբ — Մեզի մօտեն ամենքնուն պատիւը չունինք. Տիարպեքիրի հոգեսիրի տեղապահ Ս. Հայրը եւ կրնայ ըլլալ որ իր բարի եւ պարտաճանաչ եկեղեցականի մը հանգամանքը չի հատնար եւ ենթադրութիւն եղած չըլլայ.սակայն ժամանակ մը ի վեր Տիարպեքիրեն մեկին առելի պատուակիր եւ զարգացած անձերէ, թէ՛ կղերական եւ թէ աշխարհական, մեր ստացած տեղեկութիւնը շատ անկողմնակալ եւ հանգստաւէտ մը կազմել տուած են մեզ եզեկիէլ վարդապետի թէ անհատական եւ թէ պաշտօնական ընթացքին վրայ: Ենթադրելով իսկ թէ մեզ հաղորդուած տեղեկութիւնը կրճատ եւ կողմնակցութեան արդիւնք չինի, նոյն իսկ կողմնակցութենէն զոյութիւնը Տեղապահին շուրջ անօգուտ կ՚դարձնէ այլեւս անոր պաշտօնավարութիւնը միեւնոյն վիճակին մէջ, միեչդեռ ուրիշ վիճակի մը թերեւս առելի օգտակար կրնայ ըլլալ իր ունեցած յարաբերութիւններով: Այս նկատումներով կ՚յուսանք որ Պատրիարքարանը քաւական հետաքննութիւն եւ խոհեմութիւն կ՚ունենայ եզեկիէլ վարդապետը կողմնակցութիւններով պատահական հոսքի գլուխը վերադարձնելու ծախսող որոշումը չտալու եւ հրամանը դրկելու Տիարպեքիրցիներուն որ առաջնորդական գանկին վրայէն յարմարագոյն եկեղեցական մը իրենց առաջնորդ ընտրելու գործողութեան ձեռնարկեն ընդ միշտ, քան մը զոր Ազգ. Պատրիարքարանը վաղուց պէտք էր ըրած ըլլայ՝ եթէ ուզեր ի նկատի առնել ուսկից Տիարպեքիրեն իրեն հասած բողոքագրերը, հանրագրերը եւ զանգատները:

Ս. Ա. Մ.

Խմբագիր - Տնօրէն
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՕՐԴԻ

Տպագրութիւն
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՕՐԴԻ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

1871–1901

ՔԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

ԵՒ ԱՅԼ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Ա. Մամիոյ բաժանորդ գրուելիք փոխադրոցները կրնան ուղղակի խմբագրութեանս դիմել կամ Հանդիսից Պատ. Գործակալներուն, որոց միջոցաւ կրնան առանձալ իրենց թերթերը։

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ադանա	—	Մեծ.	ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԷՖ.	ԽԱՆԴԱՄՈՒՐ
Ատանա	—	»	ՅԱԿՈԲ	» Տ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
Գահիրէ	—	»	ՕՀԱՆ	» ԽՆՏԱՄԵԱՆ
Երզնկա	—	»	ՊԱՐՈՑՐ	» ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ
Թրխմալի	—	»	ՍԻՐԱԿԱՆ	» Յ. ՓԼԼՃԵԱՆ
Խարբերդ	—	»	ՌՈՒԲԻՆ	» ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կ. Պոլիս *	—			
Կիրասօն	—	»	ԳԱԼՈՒՍՏ	» ԻՏԻՇԵԱՆ
Հալէպ	—	»	ԳԱՐԵԳԻՆ	» ՃԻՅԼՃԵԱՆ
»	—	»	ՎԱՀԱՆ	» Տ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ
Մալաթիա	—	»	ԳՐԻԳՈՐ	» Տ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մարզուան	—	»	ԱՒԵՏԻՍ	» Կ. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ
Ուսքըր	—	»	ՅԱԿՈԲ	» ԳԱՍԱՊԵԱՆ,
Չիզակօ	—	»	Մ. Մ. ԷՖ.	ԳԱՐԱԿԱՎՈՒՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.
Պարաիզակ	—	»	ՍՏԵՓԱՆ	ԷՖ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Պրուսա	—	»	ՅՈՎՀ.	» ՇՈՒՊԱՐԱԼԵԱՆ
Սամսուն	—	»	ԵԴՈՒԱՐԴ	» ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Սեբաստիա	—	»	ԱՐՄԵՆԱԿ	» ԹՈՐԴՈՄԵԱՆ
Տիարպէքիր		»	ՊՕՂՈՍ ՎՐԴ.	» Տ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
Տրապիզոն	—	»	Ա.	» ՏԻՐԱՏՈՒՐԵԱՆ

Ռ. Խմբագրութեանս միջոցաւ բաժանորդագրուողք պարտաւոր են իրենց տարեկան կամ վեցամսեայ վճարումն ուղղակի խմբագրութեան ղրկելու։

---

* Կ. Պոլսոյ Գործակալութիւնն առայժմ ջնջուած լինելով մեր Մեծ. Բաժանորդաց Ցերներն ուղղակի պիտի ղրկուին իրենց հասցէին։ Հետեւապէս բաժանորդ գրուիլ փափաքողք իրենց դիմել ուղղակի Խմբագրութեան, որոշակի նշանակելով նաեւ իրենց հասցէն։

Թ. Բաժանորդագրութիւնը վճարելի է կանխիկ ադգակի դրամով և անուղղակի (20 դրուշնոց դրամը մէկ մէճիտան հաշուով) կամ փոխ գրով բաշխիս համար կ. Պոլսոյ Տպարանակի վրայ ըլլալուած։

Բ. Խմբագրութիւնս պիտի դադրեցնէ թերթերու առաքումն այն բաժանորդներուն որ մի քանի թիւ ստանալէ ետև կ'յայտնեն բաժնեգինը ուղարկել։

Գ. Ընտանեկան համար գրկուած, բայց ո և է պատճառաւ անտիպ մնացած յօդուածք ու գրուածք ետ չեն դրկուիր։ Վերկուած յօդուածք թղթին միայն մէկ երեսին վրայ պէտք է գրուած լինին ի դիւրութիւն։

Դ. Նոյնպէս անպատասխանի կ'ձգուին այնպիսի նամակներ առ թիւ գրողն ինքնագրուած ու և է թուղտրութիւն։

Ե. Ընդունելի չեն նենգաւոր նամակ կամ ծրար։

Զ. Խմբագրութիւնս պատասխանատու չէ այն բաժանորդից որք ի բնոյ տեղւոյ ոխութեամբ չեն ստանար թերթերն, իսկ այն բաժանորդներն որ կանոնաւոր թերթերն չեն ստանար, ժամանակին կ'պարտաւորին խմբագրութեանս, տարին լրանալէն վերջ ո և է այսօրինակ առարկութիւնք ընդունելի չեն։

Է. Պիտի ծանուցուին թերթիս մէջ ամեն նոր հրատարակութիւններ որոց մէկ երկու օրինակ կ'դրկուին խմբագրութեանս։

Ը. Ա. Մաամուլ կ'հրատարակէ նաև ծանուցագիրներ շատ չափաւոր գիներով։

ԸԱ. Ա. Մաամուլ իբրև յատկապատուած տպելու առաջարկ կ'ընդունի դրամական մանաւանդ վճարմամբ։

ԸԲ. Ամեն նամակ, դրամ, գիրք եւայլն պէտք է ուղղել առ խմբ բագիր - Տնօրէնն։

Հասցէ

م. ماموریان مخدومی ازمیر

Մ. Մաամուրեան Որդի — Իզմիր

M. Mamourian Fils — Smyrne

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24	բիւր	դրշ.	արծ.	**60**	Գադաթիս	հա
12	»	»	»	**30**	»	
1	»	»	»	**3**	»	
24	»	»	»	**70**	Գաւառաց	
12	»	»	»	**35**	»	
1	»	»	»	**3**	»	
24	»	Ֆրանք		**15**	Արտասահմանի	
12	»	»		**8**	»	

Imp. Rédaction
de la Revue Arménienne HANTESS
au couvent des R. R. P. P. Méchitharistes
VII Méchitharistingasse 4
VIENNE